

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқу-әдістемелік кешені**Мамандығы: Құқықтану****Шифр: 050301****Пән: Қылмыстың жекеленген түрлерін тергеу әдістемесі****Глоссарий**

Дәлелдеме – соның негізінде анықтама органдарының, тергеушінің, соттың заңмен көрсетілген тәртіпте қоғамдық қауіпті әрекеттің бар немесе жоқтығын, осы әрекетті жасаған тұлғаның кінәлілігін және де істі дұрыс шешу үшін маңызға ие өзге де жағдайларды анықтайтын кел-келген деректік мәліметтері.

Дәлелдеу – дәлелдерді жинау, зерттеу, бағалау және қолдану мазмұны болып табылатын қылмыстық іс бойынша объективтік шындықты анықтау үрдісі.

Құжат – (латынша *documentum* – куәлік, сабақ, мысал қызметін атқара алатын кез-келген зат), символдар, белгілер және т.б. танымдық немесе жасанды тіл элементтері көмегімен дерек туралы мәлімет бекітілген заттық объект.

Қосымша сараптама – жеткілікті емес нақтылық немесе бірінші реттік сараптама қорытындысының толық болмауы жағдайларында белгіленеді.

Жауап алу – қылмыстық сот өндірісі пәні болып табылған оқиға, іске қатысы бар тұлғалар, қылмысқа оқталу мен жасауға негіз болған себептер мен шарттар туралы ақпарат алудан көрініс табатын процессуалдық(тергеу немесе соттық) іс-әрекет.

Сарапшы қорытындысы – (сараптама актісі) – заң жазбаларына сәйкес құрастырылған жазбаша құжат.

Танымдық құбылыс - салыстырылып отырылған объектілерге тән және тану мақсатында қолданылатын жекелеуші құбылыс.

Тану – жеке және жалпы көріністері бойынша объект сипатын немесе тұлғаны анықтау үрдісі.

Қақтығыстық жағдай – байланысы жоқ мақсаттар немесе осы мақсаттарға жету тәсілдеріне ие субъектілердің сөйлесу жағдайы, қарама-қайшы күрес жағдайы.

Қозғалыс координациясы – жазуды зерттеу саласында жазып отырған тұлға қозғалысының келісімділігін көрсететін жазу құбылысы.

Криминалистикалық әдістеме – ғылыми ережелер жүйесін біріктіретін және соның негізінде бастапқы және соттық тергеуді жоспарлау мен ұйымдастыру бойынша ұсыныстар жасап шығаратын, оны жасаған тұлғалар мінезінің бағытын; дәлелдерді жинауға, зерттеуге, қылмысты жасауға түрткі болған жағдаяттарды анықтауға бағытталған жекелеген соттық және тергеу әрекеттерін жүргізу тәсілін анықтайтын криминалистика саласы.

Криминалистикалық техника – криминалистика саласы; ғылыми ережелер жүйесі мен олардың негізінде жасалатын техникалық заттар, дәлелдемелерді жинау, зерттеу мен қолдану үшін арналған және қылмысты ашу мен ескертудің өзге де шараларын қолдану амалдары мен әдістерін біріктіреді.

Қылмыстың криминалистикалық сипаттамасы – ғылыми түсінік, белгілі бір қылмыстық әрекеттің(қылмыс түрі немесе шығу тегі) ғылыми анализінің нәтижесі, оның өзіне тән құбылыстары мен ерекшеліктерінің жалпылануы.

Криминалистикалық әдіс(амал) – дәлелдерді жинау, зерттеу, бағалау және қолдану кезіндегі әрекеттің мейлінше рационалды және нақты тәсілі немесе мінездің мейлінше қонымды бағыты.

Криминалистикалық болжам – криминалистикалық болжамдарды нысандау принциптерінің жиынтығынан, соның ішінде, мүмкін болатын оның сандық және сапалық өзгерісін қоса есепке алғандағы қылмыстылықпен күрес әдістері мен жолы, тәсілдерінен тұратын жеке криминалистикалық теориялардың бірі.

Латентті із – (көрінбейтін із), трассологияда көзбен көру мүмкін болмайтын із түрі.

Зерттеудің люминесцентті әдісі – зерттеліп отырылған объектінің жұтылу облысындағы сыртқы жарықпен қозуы кезіндегі объектінің жарқырауына негізделген амалдар жиынтығы.

Қылмыс орны – қылмыс жасалған жер немесе жергілікті мекен бөлігі.

Қылмыс механизмі – қылмыстық іс-әрекет мазмұнын анықтаушы күрделі динамикалық жүйе.

Із түзілу механизмі – трассологияда соңғы фазасы із-жарқырау түзілісін елестететін үрдіс.

Микрообъектілер – трассологияда бір қарағанда көзге көрінбейтін немесе аз көрінетін, барлық өлшемдері 2-мм-ден аспайтын объектілер.

Микробөлшектер – бір қарағанда сұлбасы мен өлшемі анықтала қоймайтын көрінетін заттық объект.

Морфологиялық құбылыстар – объектінің ішкі және сыртқы құрылысын көрсететін құбылыстар.

Жағымсыз жағдайлар – аталған жағдайдағы заттың қарапайым жүрісіне қарама-қайшы жағдайлар(түзілім, әрекет құбылысы).

Сараптамалық зерттеу объектісі – сараптамалық тапсырманы шешу үшін қажетті ақпарат жиналған заттық объект.

Одородологиялық сараптама – иістің табиғи биодетекторы ретінде қолданылатын экспертиза.

Жедел комбинация - жедел-ізвестіру қызметіндегі нақты тапсырманы шешу мақсатында бірыңғай оймен біріккен жедел-ізвестіру шараларының белгілі бір үйлесімі.

Тергеуді ұйымдастыру – қылмысты ашу, тергеу және алдын алу бойынша қызметті ұйымдастырудың әр түрлі деңгейін сипаттайтын жинақтық ұғым.

Қылмыс құралы – қылмыскермен қылмыстық нәтижеге жету үшін қолданылатын заттар мен жарақтар.

Алдын ала тергеу – қылмысты алдын ала тергеудің негізгі формасы.

Дәлелдеу шектері – қылмыстық іс бойынша дәлелдеу пәнін құрайтын жағдайларды зерттеу шекарасы.

Дәлелдемелерді ұсыну – қандай да бір жағдай, тезисті мақұлдау немесе одан бас тарту мақсатындағы бірінші реттік тергеу немесе сот үрдісі кезіндегі дәлелдерді қолданудың бір нысаны.

Тергеуге қарама-қайшы әрекет – іс шешіміне мүдделі тұлғаның құқыққа қайшы әрекеті.

Тергеушінің профилактикалық қызметі – процессуалдық нысанда да, процессуалдық емес нысанда да жүзеге асырылатын қылмысты ескерту бойынша тергеуші қызметі.

Криминалистикалық тіркеу – қылмысты тергеу, ескерту және ашу үшін қолданылатын белгілі бір ақпарат тасушы объектілердің криминалистикалық тіркеуінің бірыңғай түрлері жүйесі.

Тергеулік жағдай – аталған сәтте қылмыс тергеуі жүзеге асырылып жатқан жағдайлардың жиынтығы.

Тергеулік әрекет – дәлелдемелерді жинау, зерттеу, бағалау және қолдану бойынша заңмен көзделген процессуалдық әрекет.

Тергеулік чемодан – қарау өндірісі кезінде дәлелдемелермен жұмыс және өзге тергеу әрекеттері үшін қажетті техникалық-криминалистикалық және өзге де заттар жиынтығы(приборлар, материалдар, құрал-саймандар, қажеттіліктер).

Қылмыс ізі – осы айналада қылмыс жасау нәтижесінде пайда болған кез-келген ортаның өзгеруі.

Қылмыс құрамы – қылмыстық заңмен қаралған, жасалынған әрекетті(әрекет немесе әрекетсіздік) қылмыстың нақты түрі деп сипаттайтын құбылыстар жиынтығы; қылмыстық жауапкершіліктің қажетті негізі.

Қылмыс тәсілі – элементтері болып қылмысты дайындау, ұйымдастыру мен жасау табылатын жиынтық ұғым.

Қылмысты жасау тәсілі – қоршаған орта жағдайлары және тұлғаның психофизиологиялық сипаттарымен үйлестірілген қылмысты дайындау, ұйымдастыру мен жасау бойынша әрекеттер жүйесі.

Тактикалық комбинация – тактикалық амалдар мен тергеу және нақты тергеулік жағдаймен біріккен өзге де әрекеттердің нақты бір үйлесімі.

Тактикалық шешім – тергеу жағдайына толықтай немесе оның құрамдас бөліктеріне, тергеу үрдісі жүрісіне және нәтижесіне, оның элементтері мен нақты әдістеріне, мақсатқа жету заттары мен амалдарына тактикалық әсер ету нүктесін таңдау.

Тепе-теңдік – тек қана тектік емес, сонымен қатар, барлық жекелей сипаттары да сәйкес келетін объектілер теңдігінің шектік жағдайы.

Трасология – (фран.trace – із және грекше logos – сөз, оқу; із туралы оқу), қылмыстың алдын алу мен қылмыскерді іздеу және тергеу мақсатында із көріністерінің пайда болу, олардың объектілерінің түзілуінің топтық тиістілігін анықтау, тепе-теңдік жағдайларын зерттеу және жинау амалдары мен заттарын жасап шығарушы криминалистикалық техника саласы.

Уистити – жартылай домалақ және ұзартылған, кей кездері сыртқы жағында шығыңқысы бар құлыптарды жұлып ашу үшін қылмыстық мақсатта жасалған құрал.

Айғақтар – аралық дәлелдік фактілерді анықтаушы жанама дәлелдер.

Мығым құбылыс – объектіге оның ұзақ немесе барынша ұзақ уақыт өмір сүруі және басқа объектілермен өзара әрекеттестігі кезіндегі берілетін және тепе-теңдік периодын анықтайтын құбылыс.

Дәлелдемелерді бекіту – дәлелдеу үрдісі кезеңі ретіндегі дәлелдемелерді жинау элементі; заңмен бекітілген нысанда қылмыстық істі дұрыс шешуде маңызға ие деректік мәліметтер мен олардың қайнар көздерін, сонымен қатар, оларды табу мен бекіту тәсілдері мен құралдарын түрту бойынша әрекеттер жүйесі.

Эджескопия – (ағыл.edge – шет, шекара және грекше skopeo – қарастырамын) – тұлғаны тану мақсатында папиллярлы сызық шеттеріндегі теңсіздіктерді(ойық, шығыңқы) қолдану мүмкіндігін зерттейтін дактилоскопия бөлімі.

Зерттеудің эксперименталды әдісі – танымның жалпығылыми әдістерінің бірі; тиісінше, түзілетін немесе жоғалатын жағдайлардағы тәжірибелердің арнайы өндірісінен көрінеді.

Автортану сараптамасы – мәтіннің авторын анықтау үшін құжаттарды криминалистік зерттеудің түрі. А.с. кезінде зерттеу объектілеріне жазбаша сөйлемдер, сондай-ақ ондағы көрінетін тілдік дағдылар жатады. Тілдік дағдылар жалпы және жеке белгілер болып екіге бөлінеді.

Баллистикалық сараптама – атыс қаруын қолдануға байланысты фактілерді анықтайтын криминалистикалық сараптаманың түрі. Б.с. барысында: қару мен оқ-дәрілердің топтық қатыстылықтарын анықтау; қаруды, оқ-дәрілерді және құрал-саймандарды ұқсастыру (атылған оқтары, гильзалары бойынша); атылыс жағдаяттарын анықтау(орны, жүйелілігі, ара қашықтығы, тәсілдері мен техникалық жағдайлары); қарудығы жасырын таңбаларды (белгілерді) анықтау; белгілі бір жағдайлар кезінде атылудың болу мүмкіндіктерін, сол атылыс фактісін және олардың санын, атылыс уақытына анықтау жүргізіледі. Сот баллистикалық сарапшылар суық қаруды да зерттейді.

Дактилоскопия (грек. daktilos – саусақ, skopeo – қарапайым) – адам терісінің, көбінесе қол саусақтарының папилляр өрнектерінің қасиеті мен сипатын, оларды анықтаудың құралы мен әдістерін, оқиға болған жерден табылған іздер бойынша криминалистік тіркеу және теңестіру мақсатында белгілеу, алу және зерттеуді оқып-үйренетін трассологияның тарауы.

Дәлелдемелер – қасиеттері, жай-күйі немесе орны дәлелдеу тақырыбына кіретін жағдаяттар туралы дәлелдемелік ақпараттар беретін материалдық объектілер. Заңда белгіленген тәртіппен объект тексеріліп, хаттамаға жазылып, іске тіркелгеннен кейін заттай дәлелдеме болып есептеледі.

Заттай дәлелдемелер – қасиеттері, жай–күйі немесе орны дәлелдеу тақырыбына кіретін жағдаяттар туралы дәлелдемелік ақпараттар беретін материалдық объектілер. Заңда белгіленген тәртіппен объект тексеріліп, хаттамаға жазылып, іске тіркелгеннен кейін заттай дәлелдеме болып есептеледі.

Идентификациялық белгілер – арқылы объектінің қай текке, топқа жататындығы анықталады. Жалпы белгілер бір текті объектілермен сипатталады.

Антропометрия – қылмыскерлерді криминалистік /қылмыстық/ тіркеуге алу жүйесі. Тіркеуге алынатын адамның белгілі бір дене мүшелерін өлшеу нәтижесі арқылы тіркеу картасына енгізу. А-ны – қолданудағы ұқсас әрекеттер 1863 жылдан кейін Ресейде жүргізілді. А. негізін қалаушы Бельгия статисті А.Кетле: «Дене мүшелерінің көлемі бір-біріне сәйкес келетін екі /бірдей, ұқсас/ адам жоқ және нақты белгілі бір жаста адам сүйегінің ұзындығы өзгермейді» - деп санады. Париж полициясының шенеунігі /чиновнигі/ А.Бертильон антропометриялық тіркеу жүйесінде толық зерттеу жұмысын 1879ж. жүргізді. Ол – статист Кетленің антропометриялық негізіне сүйене отырып, адам денесін өлшеудің 11 түрін жүргізуді көрсетіп /бойының, отырған кездегі денесінің ұзындығына, бойының ені мен көлеміне, құлағының, қолының, саусағының, табанының ұзындығына және кеудесінің көлеміне және т.б. байланысты/, өлшеу нәтижесін арнайы тіркеу карточкасына енгізуді ұсынды. Бұл өлшеу қорытындысының жиынтығы адамды идентификациялау құралы қызметін атқарды. Бертильон 1881ж. өз жүйесін «Антропометрияны тәжірибеде қолдану» - деген кітапшасында ашып көрсетті. 1882ж. антропометрия париш полиция префектурасында сынақ, тәжірибе жүзінде жүргізілді.

Дактилоскопиялау – тірі адамның немесе өліктің барлық саусақтарының таңбаларын түсіру. Алғашқы кезде Д. үшін бетіне бапалық бояу жағылған шыны пластина және резеңке білік пайдаланылған, қазіргі кезде арнайы бояу құрамдары пайдаланылады.

Криминалистук жоспарлау – бұл тергеушінің сарапшы, маман, сот, прокурор, адвокаттың/ тергеудің белгілі бір кездеріндегі туындаған жағдайларға, жиналған айғақты дәлелдемелерге негізделген қылмыстың түрі, оның болу тетігі және қылмыстың басқа да мән–жайлары жөніндегі ой–пікірі. Болжаудың типтік, жалпы, жеке және т.б. түрлері болады. Тергеуші болжаудың дұрыстығын тексеру үшін ревизия, аудит және т.б. тексеру шараларын ұйымдастырып, тергеу әрекетінің жоспарын құрады.

Криминалистика – қылмыс механизмінің заңдылығы, қылмыс және оған қатысушылар туралы ақпараттың пайда болуы, дәлелдемелерді жинау, зерттеу, бағалау және пайдалану, осы заңдылықтарды түсініп оған сүйене отырып, қылмысты ашуды, тергеуді және алдын–алуды ғылыми қамтамасыз ететін арнайы әдістер мен тәсілдер туралы ілім.

Қылмыстың тәсілі – криминалистік сипаттаманың ең маңызды элементтерінің бірі. Қылмыскердің қылмысты жасауға дейінгі және кейінгі объективті және субъективті айқындалған жүрісөтұрыс жүйесі. Сырттан із қалдыру арқылы қылмысты ашу және тергеу үшін маңызды мәнөжайларды анықтауға мүмкіндік береді. Қылмыстың тәсілі жинақтаушы түсінік ретінде өзінде келесі элементтерді: дайындау тәсілін, қылмыстың іздерін жасыру тәсілін жинақтауы мүмкін.

Қылмысты жасау тәсілі – криминалистік сипаттама элементі, қылмыс тәсілінің орталық буыны. Қылмыстың объективтік жағында әрқашанда тәуелсіз орын алады. Оның информациялық маңыздылығы қылмыскердің әрекеттерінен тыс көрініс табуда түйінделеді. Қылмыс жасаудың типтік тәсілін білу, тез және дұрыс қылмысты ашудың оптималды тәсілін таңдау, тактикалық тұрғыда дұрыс тергеу әрекеттерін жүргізуде көрінеді. Мысалы: ұрлық, кісі өлтіру кезінде оқиға болған жерді қарау, бөтеннің тапсырылған мүлкін иелену кезінде жауап алу және т.б.

Қылмыстық топ – алдын ала бірлескен қызмет үшін біріккен тұлғалардан тұратын, оның қатысушылары арасында оны құру, басқару және қылмыстарды тікелей жасау бойынша функциялары ажыратылған тұрақты бірлестік.

Бригадалық тергеу әдісі - көп көлемді жұмысты қылмыстық істерді ұйымдасып тергеудің түрі, бригадалық тергеу әдісі кезінде құрама жоспар құрылады және әрбір тергеуші үшін жеке жоспар құрылады.

Бұзу - кіруге тиым салынған немесе жабық тұрған объектіге кіру мақсатымен белгілі бір объектілерді атап айтқанда: қабырғаны, объектінің төбесін, есікті, терезені, бөгеттерді толығымен немесе жартылай қиратуды айтамыз.

Сот баллистикасы - лат.тілінде лақтыру дегенді білдіреді, баллистика оқ және бытыраның қозғалысы мен жылдамдығын зерттейтін криминалистикалық техниканың бір саласы.

Идентификация- латын тілінен шыққан сөз, теңдестіру яғни тепе теңдікті анықтау немесе тепе тең ету сәйкестендіру деген мағынаны білдіреді. Идентификация белгілі бір объектілерді өзінің жеке және жалпы белгілері арқылы анықтау, теңдестіру.

Тергеу ситуациясы - нақты бір ауқыт аралығын немесе кезеңін сипаттайтын тактикалық шешім қабылдауға негіз болатын ақпараттардың, мәліметтердің жиынтық жүйесі.

Тергеу әрекеті – дәлелдемелерді жинау, зерттеу, ларға баға беру және оларды қолдануға байланысты заңда көзделген іс жүргізу әрекеттері.

Айғақ – қылмыстық немесе азаматтық істерді дұрыс шешу үшін маңызды, заңды жолмен алынған мән жайлар туралы нақты деректер.

Із құрамы - із қалдырылған немесе іздің құрамы болып табылатын нәрсе немесе зат.

Жауап алу - қылмысқа қатысты адамдардан, куәлардан қылмысқа байланысты тісінктемелер, ақпараттар алумен байланысты тергеу іс әрекеттері.

арнайы ғылыми білім - ғылым жетістіктеріне негізделген және сот сараптамасын жүргізу үшін қажетті осы ғылым зерттейтін құбылыстардың заңдылығын көрсету, себептері мен өзара байланысын анықтау үшін пайдаланылатын арнайы білім;

зерттеу объектісінің бұзылуы - зерттеу жүргізу кезінде физикалық, химиялық, биологиялық немесе өзге де әдістерді қолдану нәтижесінде объектінің қасиеті мен жағдайының өзгеруі;

сараптама объектісі - заттай дәлелдемелер, құжаттар, заттар, адамның денесі және психикалық жағдайы, жануарлар, мәйіт және оның бөлшектері, үлгілер, сондай-ақ сараптама мәніне қатысты сот сараптамасы жүргізілетін іс материалдарында қамтылған мәліметтер;

сот сараптамасы - адамның денесі мен психикалық жағдайына және өзге де материалдық объектілерге, сондай-ақ қылмыстық, азаматтық, әкімшілік процестерде материалдарға зерттеулер жүргізуден және шешілуі арнайы ғылыми білімді талап ететін мәселелер бойынша сот сарапшысының не сот сарапшылары комиссиясының қорытынды беруінен тұратын іс жүргізу іс-әрекеті;

сот сараптамасы органдары - Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу және әкімшілік заңнамасында, сондай-ақ осы Заңда белгіленген тәртіппен сот-сараптама қызметін жүзеге асыратын органдар;

сот сараптамасы органының басшысы (бұдан әрі - басшы) - тиісті сот-сараптама мекемелерінде немесе бөлімшелерде сот-сараптама қызметін жүзеге асыру кезінде басшылықты жүзеге асыратын адам;

сот-сараптама қызметі - қылмыстық, азаматтық не әкімшілік процестің, аралық, төрелік талқылаудың қатысушылары болып табылатын адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мақсатында ұйымдастыру және жүргізу, арнайы ғылыми пайдалануды жүзеге асыру бойынша сот сараптамасы органдары мен сот сарапшыларының қызметі;

сот-медициналық сараптама - мәйіттерді, көзі тірі адамдарды, заттай дәлелдемелерді және басқа материалдық объектілерді зерттеу қылмыстық, азаматтық, әкімшілік іс жүргізуде іс материалдарды және сот сарапшылардың қорытынды беру немесе сот сарапшылар комиссиясының мәселелерді шешуіне арнайы ғылыми білімді талап ететін іс жүргізу іс-әрекеті;

сот-наркологиалық сараптама - адамның денесі мен психикалық жағдайына және өзге де материалдық объектілерге, сондай-ақ қылмыстық, азаматтық, әкімшілік процестерде материалдарға зерттеулер жүргізуден және шешілуі сот наркологиясы саласындағы арнайы ғылыми білімді талап ететін мәселелер бойынша сот сарапшысының не сот сарапшылары комиссиясының қорытынды беруінен тұратын іс жүргізу әрекеті;

сот-психиатриялық сараптама - адамның денесі мен психикалық жағдайына және өзге де материалдық объектілерге, сондай-ақ қылмыстық, азаматтық, әкімшілік процестерде материалдарға зерттеулер жүргізуден және шешілуі сот психиатриясы саласындағы арнайы ғылыми білімді талап ететін мәселелер бойынша сот сарапшысының не сот сарапшылары комиссиясының қорытынды беруінен тұратын іс жүргізу әрекеті;

сот сарапшысы - қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу және әкімшілік заңнамасына сәйкес істің нәтижесіне мүдделі емес, арнайы ғылыми білімі бар, қылмыстық, азаматтық не әкімшілік процесті жүргізетін орган немесе адам сот сараптамасын жүргізуді тапсырған адам;

сот сарапшысының қорытындысы - Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу, әкімшілік заңнамасында көзделген тәртіппен ресімделген, сот сараптамасын тағайындаған сарапшы (адам) немесе тараптар сот сарапшысының алдына қойған мәселелер бойынша ғылыми негізделген қорытындылар;

үлгілер - анық шығу тегі бар, зерттеуге жарамды материалдық элементтері

Кешенді сараптама - іс үшін маңызы бар жағдайларды анықтау үшін әртүрлі білім саласының негізінде зерттеулер жүргізу қажет болған кезде тағайындалады және оны әртүрлі мамандықтағы сарапшылар өз құзыретінің шегінде жүргізеді.

Қосымша сараптама - қорытынды толық немесе жеткілікті түрде айқын болмаған, сондай-ақ осының алдындағы зерттеумен байланысты қосымша мәселелерді шешу қажет болған жағдайда тағайындалады.

Қайталама сараптама - сарапшының алдыңғы қорытындысы жеткілікті түрде негізді болмағанда не оның дұрыстығы күмәнді болған не сараптаманы тағайындау мен жүргізудің іс жүргізу нормалары елеулі түрде бұзылған жағдайларда дәл сол объектілерді зерттеу және дәл сол мәселелерді шешу үшін тағайындалады.

жол-көлік жарақатында - мәйіттің тұрпаты, жол бөліктеріне маңайындағы заттарға, көлік құралдарына немесе соңғының іздеріне қатысты жатуын, және олардың ара қашықтығы, киім күйі (ондағы зақымданулар, шыны бөлшектері, көше балшығымен, жол үстінің бөлшектерімен былғануы, және сүйреу немесе протектор, жыланбауыр тракторының және көлік құралдарының іздері), аяқ-киім күйі, олардағы зақымданулар, табанындағы сырғудың іздері, мәйіттегі зақымдану сипаттары, олардың белгілері бір жерін, сүйек қозғалуының дұрыс еместігі, крепитацияның барлығы, дененің жеке бөлшектерінің деформациясы, аяқ-қолының қысқарылуы, сүйрету іздері, кірген бөгде бөлшектер; жол учаскісіндегі болған биологиялық текті заттар, киім мен аяқ-киім бөлек-бөлек заттары немесе кесінділері, шаштар, тері бөлшектері, ми заты, ұлпа мен ағза кесінділері, киім матасының талшықтары мен құрғақтығы, таңбалар суреті және басқалары;

теміржол жарақатында - мәйіттің жатуы, тұрпаты және теміржол көлігіне (қай вагонның немесе дөңгелек жұбының астында) қатысты бөлшектенген бөлшектерді, бөлшектерінің аралығы, киімдегі зақымданулар, өзіндік былғанулар (майланатын заттармен) антисептиктермен жолдың баластық жол қабатының батып кеткен бөлшектері, қапталған сипалымдар, қысым алабы, мәйіттегі зақымданулардың жері мен сипаты, соңғының түбі мен жиегінің былғануы, киімдегі және орындағы қан ағу белгілері, қысым алабының түсі және тағы басқа теміржолының учаскесіндегі денені сүйрету іздері, теміржол көлігіндегі биологиялық тектің іздері және олардың орнығу биіктігі;

әуе жарақатында - мәйіттердің, олардың бөліктері бір-біріне қатысты жалғасуы, орындағы дене немесе оның бөліктері қозғалу іздері, киімінің күйі, бөтен иістер, бөліктің мына не ана мәйітке жататындағы (реттік нөмірі бар бирка тағылады, егер белгілі болса,

әр фрагментке қайтыс болғанның аты-жөні жазылады). Мәйіттің қалдықтарынан құжаттарды, бағалы және басқа заттарды алуға үзілді-кесілді тиым салынады, мәйіттерге немесе оның бөліктеріне зақым келтіретін іс-әрекет жасауға болмайды, байланатын белбеулерден болған денедегі зақымдану мен іздердің болуын, экипаж мүшелерінің зақымдану ерекшеліктері мен сипатына (оқ тиген жарақаттардың және басқада жарақаттардың белгілері, көмір қышқылымен улану және басқа белгілер болуы мүмкін) назар аударады;

биіктен құлағанда - биік объектіге қатысты мәйіттің нақты жайғасуы, киімдегі жолақ былғанулар, мата мен әшекейлеу детальдарының (түйме, қапсырма) қабырға бойы сырғудан болған сыдырулар жәбірленушінің құлаған жерінің өзіндік былғануы мен киімінің былғануы ерекшеліктерінің тиісуі, тігіс бойынша жолақ жыртылуына, мәйіттің тері үстіндегі мата суретінің таңбаларына дене мен беттің шығып тұратын бөліктеріндегі дене зақымдануларының ерекше орналасуына, зақымдардың бір бетте орналасуына (егер сатылы құлау болмаған жағдайда), егер қолымен не аяқпен құлаған кезде зақымданулардың симметрияларына, бір не екі табан аймағындағы жұмсақ ұлпаның зақымдануы, аяқтың біреуінің қысқару ротациясына;

доғал және үткір заттардан болған зақымдар - зақым сипаты, локализациясы, пішіні, шеті, мөлшері, киіміндегі зақымдарға сәйкес басқада ерекшеліктері, қарсыласу немесе қорғану сипатындағы мәйіттің қолында жарақаттың болуы немесе болмауы; біртекті жарақаттар кезінде олардың - саны, орналасуы, қанға ұқсас, іздердің шаштың, тоқымалық жіптер, жұмсақ тіндердің бөліктері, мылқ заттың мәйітте, оның киімінде, қоршаған заттарда, жарақат келтіру болжамы бар құралда болуы; аяқ киім өкшесінде және табан үстінде қанға ұқсас дақтардың болуы.

оқ ату жарақатында-киімдегі зақымдар - олардың орналасқан жері, пішіні, ақаудың бары, жуық мөлшері, киім арасы қабаттарында немесе қатпарларында оқтың, бытыраның және атудың қосымша факторларының іздері (арнайы зерттеу үшін алу) аяғындағы аяқкиімнің бар екеніне, өлік денесіндегі зақымдардың санына және орналасқан жері, пішіні мен жуық мөлшері, ақаудың бар екеніне (ұлпа-минус), қару аузының таңбасы, кіру тесігі аймағындағы, сондай-ақ тесіп өткен жарақатта және шығу тесігінде ұлпаның айырылуы, жарақаттағы бөгде заттың барына, жарақат сипатына (тесіп өткен, жабық, жанап өткен) және оның ерекшеліктеріне, айналасындағы заттарға, мәйіттің киімдеріндегі, денесіндегі қанға ұқсас іздерге, олардың жайғасуына және ерекшеліктеріне; **жарылу кезіндегі жарақаттарда** - жарылу ұрасына (жарылу эпицентріне) қатысты, мәйіттің тұрпаты және оның бөліктерінің ара қашықтығын көрсетіп, бір-біріне қатысты жайғасуына, киім қабатының арасында бос жатқан жарылған қондырғының бөліктеріне, мәйіттің денесіндегі, киімді зақымдау сипатына, күйгеніне, отпен шарпылғанына, қақталғанына;

механикалық түншыққанда - беттің ісінуіне, көздің біріктіру қабыршықтарына қан құйылуды, тілдің тұрпатына, терінің көгеруі; дәреттің, нәжістің, шәуқаттың денеде және киімдегі іздері;

мойынның жіпке қылқынуы - мәйіттің тұрпаты; тәннің еркін асылып тұруы - табанының еденнен (жерден) және еденнен тұзақ ұшының бекітілген жеріне дейін арақашықтығы, астына қойған тіреуіште іздер болуы мүмкін, (мысалға, аяқкиім); дененің толық емес асылған кезінде - дененің қай бөлігі тіреуіш нүктесі болған, еденнен тұзақтың еркін ұшына дейінгі (астыңғы) арақашықтығы; тіреуішке тұзақ ұшының бекітілу ерекшеліктері, тіреуіште және жіпте сырғытқан іздер; ілмек (түрі, бау саны, мата, түйіннің, иірілген жіп, матада тесіктің болуы және т.б. мойында тұзақтың орналасу ерекшеліктері, түйіннің орналасқан жері, түйіннің байлану сипаты); мәйіттік дақтардың локализациясы, бет терісінің түсі, көздің қосылу қабығына нүктелік қан құюлу, тілдің тұрпаты, странгуляциялық ізіне және тұзақ пен оның арасындағы сәйкестікке.

адамдарға сауал қою – жедел-ізвестіру қызметінің міндеттерін шешу үшін маңызы бар нақты ақпаратты осы ақпарат бар немесе болуы мүмкін сауал қойылған адамның сөздерінен жинау;

анықтамалар алу – қызығушылық туғызатын ақпарат бар немесе болуы мүмкін тиісті жеке немесе заңды тұлғаға ресми сауал жіберу жолымен жедел-ізвестіру қызметінің міндеттерін шешу үшін маңызы бар нақты ақпарат алу;

арнаулы жедел-ізвестіру іс-шарасы – заңмен қорғалатын адамның жеке өміріне араласпаушылықты, хат жазысу, телефонмен сөйлесу, телеграф хабарламалары мен почта жөнелтілімдері құпиясын, сондай-ақ тұрғын үйге қол сұқпаушылық құқығына тікелей қатысты жедел-ізвестіру іс-шарасы;

арнаулы техникалық құралдар – жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу барысында ақпаратты табу және оны құжаттау үшін арнаулы функциялары, бағдарламалық қамтамасыз етуі мен конструкциялық ерекшеліктері бар құрылғылар, аппаратура, тетіктер, жабдық;

байқау – жедел-ізвестіру қызметінің міндеттерін шешу үшін маңызы бар құбылыстарды, әрекеттерді, оқиғаларды, процестерді көру арқылы әрі өзгеше қабылдау және анықтау;

байланыс желілеріндегі жедел іздеу – телекоммуникациялар желілері және почта байланысы арналары арқылы берілетін ақпаратта құқыққа қарсы әрекеттің белгілерін табу жөніндегі жасырын іс-әрекеттер;

байланыстың техникалық арналарынан, компьютер жүйелерінен және өзге де техникалық құралдардан ақпаратты алу – ақпаратты жинауға, өңдеуге, жинақтауға, сақтауға, іздеуге және таратуға арналған, электрлі байланыс желілері, компьютер желілері, деректер базалары, телекоммуникациялық және ақпараттық жүйелер арқылы берілетін ақпаратты арнаулы техникалық құралдармен жасырын алу;

бақыланатын өнім беру – еркін өткізуге тыйым салынған не айналымы шектелген, сондай-ақ қылмыстық қол сұғу объектілері немесе құралдары болып табылатын нәрселердің, заттардың және өнімдердің берілуіне, сатып алынуына, сатылуына, орын ауыстыруына бақылау орнату жолымен қылмыстық әрекеттің белгілері туралы ақпарат алу тәсілі;

жеке адамды белгілері бойынша іздеу және ұқсастыру – іздеудегі адамды даралайтын статикалық, динамикалық және геномдық белгілері бойынша, сондай-ақ сөзбен сипаттау портреті және адамды жеткілікті ықтимал дәрежеде тануға мүмкіндік беретін басқа да тәсілдер көмегімен табуға және сәйкестендіруге бағытталған ұйымдастырушылық және нысаналық-практикалық іс-әрекеттер жиынтығы;

енгізу – жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органның қызметкерін не онымен бірге қызмет істеп жүрген құпия көмекшіні жедел-ізвестіру қызметінің міндеттерін шешу үшін жедел қызмет мүдделі болып отырған объектінің төңірегіне жасырын енгізу;

жалпы жедел-ізвестіру іс-шарасы – жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органдардың осы қызметтің міндеттерін шешуге бағытталған, бірыңғай тактикалық, стратегиялық ой-ниетпен байланысқан іс-әрекеттерінің жиынтығы;

жедел есепке алу ісі – жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы орган жүргізетін оқшауландырылған іс жүргізу;

жедел кіру – тұрғын және басқа да үй-жайларға, ғимараттарға, құрылыстарға, көлік құралдарына, жергілікті жердің учаскелеріне оларды тексеру мақсатында, сондай-ақ жедел-ізвестіру қызметінің өзге де міндеттерін шешу үшін жасырын кіру;

жедел сатып алу – ықтимал қылмыстық әрекет туралы ақпарат алу мақсатында, жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органның хабардар болуымен және оның бақылауымен тексерілетін адамнан тұтыну немесе өткізу мақсатынсыз ақылы түрде заттар сатып алынатын жалған мәміле ахуалын орнату;

жедел-ізвестіру қызметі – адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін, меншікті қорғау, шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың арнаулы қызметтерінің қылмыстық қол сұғуынан, сондай-ақ

барлау-бүлдіру әрекетінен қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органдар Қазақстан Республикасының Конституциясына, осы Заңға және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес жүзеге асыратын жария және жасырын жедел-ізвестіру, ұйымдастыру және басқару іс-шараларының ғылыми негізделген жүйесі;

құқыққа қарсы әрекеттердің іздерін табу, жасырын анықтау және алып қою, оларды алдын ала зерттеу – қылмыс іздері сақталған немесе қылмыс жасау құралы не қылмыстық әрекеттің нәтижесі болып табылған материалдық объектілерді анықтау және айналымнан немесе нақты адамның иелігінен алып қою және олардың өздеріне тән белгілері мен ерекшеліктерін заңда белгіленген нысандарда анықтау;

құпия көмекшілер – жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органмен құпия негізде (оның ішінде келісім-шарт бойынша) қызмет істеуге келісімін берген, сол сияқты осы органмен бұрын өзінің келісімі бойынша ынтымақтастықта болған, он сегіз жасқа толған, іс-әрекетке қабілетті жеке тұлғалар;

почта-телеграф жөнелтілімдерін бақылау – іс үшін маңызы бар мәліметтерді хаттарды, жеделхаттарды, радиограммаларды, бандерольдерді, посылкаларды және басқа да почта-телеграф жөнелтілімдерін қарау және олардың мазмұнымен танысу жолымен алу;

сөздерді жасырын тыңдау және жазып алу – бейне-, аудиотехниканы немесе өзге де арнаулы техникалық құралдарды пайдалана отырып, тексерілетін адамның, күдіктінің, айыпталушының сөздік ақпаратын жасырын бақылау және оның мазмұнын материалдық жеткізгіште анықтау;

телефон арқылы жүргізілген сөйлесулер туралы мәліметтер алу – телефон байланысы абонентінің кіріс және шығыс қоңыраулары туралы ақпаратты жасырын алып қою;

телефон және басқа да сөйлесу құрылғылары арқылы жүргізілетін сөйлесулерді тыңдау және жазып алу – егер тексерілетін адам, күдікті, айыпталушы үшінші бір адамның телефонын немесе өзге де сөйлесу құрылғысын пайдаланады деген мәліметтер болса немесе егер үшінші бір адам телефонды және басқа да сөйлесу құрылғысын пайдаланып, тексерілетін адамға, күдіктіге, айыпталушыға арналған не басқа адамдарға беру үшін тексерілетін адамнан, күдіктіден, айыпталушыдан ақпарат алады деген мәліметтер болса, тексерілетін адамның, күдіктінің, айыпталушының не үшінші бір адамның сөздік ақпаратын жасырын бақылау және оның мазмұнын материалдық жеткізгіште анықтау;

үлгілерді алу – тірі адамның, мәйіттің, жануардың, заттың, нәрсенің ерекшеліктерін бейнелейтін, жедел-ізвестіру қызметінің міндеттерін шешу үшін маңызы бар материалдық ақпарат жеткізгіштерді алып қою және анықтау;

штаттағы жасырын қызметкер – лауазымдық міндеттеріне жедел-ізвестіру іс-шараларын астыртын түрде жүргізу кіретін жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органның қызметкері;

ізвестіру – заңда көзделген жағдайларда тергеуден, анықтаудан немесе соттан жасырынған, қылмыстық жауаптылықтан жалтарған адамдардың, хабарсыз кеткен және өзге де адамдардың орналасқан жерін, сондай-ақ мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтері бар жоғалған құжаттар мен бұйымдарды анықтауға бағытталған ұйымдастырушылық, іс жүргізу және жедел-ізвестіру іс-шараларының жүйесі.

біліктілік талаптары - мемлекеттік әкімшілік қызметке орналасуға үміткер азаматтарға кәсіптік даярлығының деңгейін, құзыреттілігін және нақты әкімшілік лауазымға сәйкес келуін айқындау мақсатында қойылатын талаптар;

лауазымды адам – тұрақты, уақытша немесе арнайы өкілеттік бойынша билік өкілінің функцияларын жүзеге асыратын не мемлекеттік органдарда ұйымдық-өкімдік немесе әкімшілік-шаруашылық функцияларды орындайтын адам;

лауазымдық өкілеттік – мемлекеттік қызметшілер өз қызметін жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың алдында тұрған мақсаттар мен міндеттерге жауап беретін нақты мемлекеттік лауазыммен көзделген құқықтар мен міндеттер;

мемлекеттік әкімшілік қызмет санаты – мемлекеттік әкімшілік қызметшілер атқаратын

әкімшілік лауазымдар жиынтығының лауазымдық өкілеттіктің көлемі мен сипатын көрсететін сыныптамалық сипаттамасы;

мемлекеттік әкімшілік қызметші – мемлекеттік саяси қызметшілердің құрамына кірмейтін, мемлекеттік органда лауазымдық өкілеттіктерді тұрақты кәсіптік негізде жүзеге асыратын мемлекеттік қызметші;

мемлекеттік қызмет – мемлекеттік биліктің міндеттері мен функцияларын іске асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттіктерді атқару жөніндегі мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік органдардағы қызметі;

мемлекеттік қызметші – мемлекеттік органда заңнамада белгіленген тәртіппен республикалық немесе жергілікті бюджеттерден не Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қаражатынан ақы төленетін лауазымды атқаратын және мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асыру мақсатында лауазымдық өкілеттікті жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының азаматы;

мемлекеттік лауазым – нормативтік құқықтық актілерде белгіленген лауазымдық өкілеттіктер мен лауазымдық міндеттер аясы жүктелген мемлекеттік органның құрылымдық бірлігі;

мемлекеттік саяси қызметші – тағайындалуы (сайлануы), босатылуы және қызметі саяси-айқындаушы сипатта болатын және саяси мақсаттар мен міндеттерді іске асыру үшін жауапты болатын мемлекеттік қызметші;

мүдделер қақтығысы – мемлекеттік қызметшінің жеке басының мүдделілігі мен оның өз лауазымдық өкілеттіктерін тиісінше атқаруының немесе жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің арасында осы заңды мүдделерге зиян келтіре алатын қайшылық туындайтын жағдай;

ауысу – құқық қорғау органдарындағы қызметті тоқтатпастан құқық қорғау органында атқарып жүрген қызметінен босата отырып, сол мезгілде басқа құқық қорғау органындағы лауазымға тағайындау;

баянат – қызметкер қызмет әрекеті процесінде тікелей немесе уәкілетті басшыларға өтініш жасаған кезде ерекше нысандағы жазбаша баяндау;

біліктілік талаптары – құқық қорғау органындағы лауазымға орналасуға үміткер азаматтарға олардың кәсіптік даярлық деңгейін, құзыреттілігін және нақты лауазымға сәйкестігін айқындау мақсатында қойылатын талаптар;

кадр резерві – кейіннен оларды ұсыну үшін қалыптастырылған, деректері жүйеленген тізімге енгізілген қызметкерлер;

құқық қорғау қызметі – құқық қорғау органдары лауазымдарындағы мемлекеттік қызметтің ерекше түрі;

құқық қорғау органы – адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз ететін, өз құзыретіне сәйкес қылмыстылыққа және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттің саясатын іске асыратын, заңдылықты қамтамасыз ету мен қоғамдық тәртіпті қолдау, құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу, жолын кесу, тергеу, қылмыстық істер бойынша сот шешімдерін атқару жөнінде арнаулы өкілеттіктер берілген мемлекеттік орган;

құқық қорғау органының қарамағында болу – штаттық лауазымға орналасумен байланысты емес құқық қорғау қызметін өткеру;

құқық қорғау органының қызметкері (бұдан әрі – қызметкер) – құқық қорғау органдары қызметкерлерінің арасынан арнаулы атақ немесе сыныптық шен берілген Қазақстан Республикасының азаматы;

құқық қорғау органының тәртіптік комиссиясы – тәртіптік теріс қылыққа қатысты фактілерді қызметтік тергеу және зерттеу материалдарын қарау үшін оның жасалуының мән-жайын жан-жақты, толық және объективті анықтау және тәртіптік жауапкершілікке тартылатын қызметкерді лауазымға тағайындау және лауазымнан босату құқығы бар

адамды тәртіптік жазалау шарасы туралы ұсыным шығару мақсатында құқық қорғау органында құрылатын тұрақты алқалы орган;

қызметтік тергеу – қызметкердің тәртіптік теріс қылықты жасау мән-жайын толық, жан-жақты және объективті анықтау мақсатында, ол туралы материалдар мен мәліметтерді жинау және тексеру жөніндегі қызмет;

тәртіптік жаза – қызметкерге қолданылатын тәртіптік жауапкершілік шарасы;

тәртіптік жауапкершілік – тәртіптік теріс қылықтар, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларда, қызметкерлер көтеретін заңдық жауапкершілік түрі;

тәртіптік теріс қылық – қызметкердің өзіне жүктелген міндеттерді құқыққа қайшы, кінәлі атқармау немесе тиісінше атқармауы, лауазымдық өкілеттігін асыра пайдалануы, қызметтік және еңбек тәртібін бұзуы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексін (Мемлекеттік қызметшілердің қызмет әдебі қағидаларын) не ар-намыс кодекстерін (құқық қорғау органдарындағы қолданыстағы қызмет әдебі қағидаларын) бұзуы, тәртіптік ретпен жазаланатын сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасауы, сол сияқты осы Заңда және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында белгіленген, құқық қорғау қызметінде болуға байланысты шектеулерді сақтамауы;

уәкілетті басшы – құқық қорғау органының аумақтық немесе оған теңестірілген мамандандырылған бөлімшесінің басшысы, құқық қорғау органы мекемесінің, ведомствосының басшысы;

ұйымдастыру-штаттық іс-шаралар – құқық қорғау органының құрылымдарын қалыптастыру жөніндегі шаралар кешені;

ұсыну – құқық қорғау органы жүйесінде жоғары тұрған лауазымдарға орналастыру;

атылатын қару(Огнестрельное оружие) – оқ-дәріден шыққан гадың күшімен оқ ататын қару. Криминалистикада мұндай объектілерді және оқ атуға байланысты басқа да құбылыстарды зерттейтін ілімді сот баллистикасы дейді. Оқ ататын қарудың негізгі зерттелетін бөлшектері: оқпан заттар/ мылтықтың оқты бекітуші тетігі/, оқты салатын арна/патронник/, гильзаны шағылыдратын тетік/ отражатель/, гильзаның ырғытқышы/ выбрасыватель/. Патронның бөлшектері: оқ, бытыра. Оқ-дәрі/ түтінсіз және түтінді/, гильзаның тығыны/пыж/, капсюль. Осы объектілерді және оқтың тиген жерін зерттеу арқылы ату құралын пайдаланып жасалған қылмыстың көп мән-жағдайларын анықтап шешіге болады.

аударылып-төңкерілу(Опрокидывание) – көлікті жүргізуді дұрыс меңгермендіктен, жол жағдайларының қолайсыздығынан, көліктің техникалық кемістігінен және басқа да себептермен көліктер /автомашинаның төңкеріліп-аударылуына байланысты болатын жол-көлік оқиғасының бір түрі.

ауызша дәлелдемелерді бекіту түрі (Вербальная форма фиксации доказательств) – жағдайға байланысты іске қатысы бар мән-жайларды, ауызша хабарды, /өтінішті, көрсетпені/ дәлелдемелерді бекітудің мейлінше кең тараған түрі. А.д.б.т. қолданудың техникалық әдісі хаттамаға және дыбыс таспасына жазу болып табылады. Хаттамаға жазу кезінде оргтехникалық, стенографиялық, машинкамен, компьютермен жазу, диктофон құралдары қолданылу мүмкін.

адамның ерекше көзге түсетін сыртқы келбеті(Броские приметы внешности человека) – адамның бірден көзге түсетін және сирек кездесетін сыртқы келбетінің белгілері. Оларды дене мүшесінің ашық жерлерінен байқауға болады. Іздеуде жүрген қылмыскерлер жөнінде жедел-ізвестіру органдарының тергеу ісі бойынша дұрыс бағыт-бағдар алуы үшін қажет.

адамның функционалды белгілері(Функциональные признаки человека). А.ф.б-не дене сымбаты, жүрісі, мимикасы, жестикуляциясы/ аяқ-қолын сермеп сөйлеуі/ дауысы, сөйлеу мәнері, әдет-дағдысы жатады.

айыптау(Обвинение) – 1. Заң жүзінде өкілдігі бар лауазымды адамның не арнаулы органның жауапқа шарты, адамның айыпты екенін дәлелдеу жұмысы. Мемлекеттік айыптауды сот алдында прокурор қолдайды, қоғам айыптауды мекеме не ұжым атынан қоғамдық айыптаушы, жеке айыптау істері бойынша жәбірленуші не оның өкілі қолдайды; 2. айыптау қорытындыдағы, айып жариялау қаулысындағы, сотқа беру қаулысындағы, сотқа беру қаулысындағы /ұйғарымдағы/, үкімдегі көрсетілген айыптау тезисінің мазмұны.

айыпкер(Обвиняемый) – қылмыс істеді деп айып тағылған адам. Сотқа берілген кезде сотталушы, үкім шыққаннан кейін сотталған адам деп аталады. Қылмыс жүргізу заңы бойынша айыпкердің одан өзін қорғауға жетерлік құқығы бар.

атудың қосымша іздері(Дополнительные следы выстрела) – криминалистік баллистика объектілеріне жатады. Бетпе-бет және жақын қашықтықтан ату бірнеше метрден ату кезінде орын алады. Қосымша іздерге қарудың оқпанынан шығатын оқтар, күйенін, жанбаған оқ-дәрі бөлшектері, порох газдары, оқпан кесіндісінің штанцмарка ізі, алғашқы кезінде майлаудың бөлшектері жатады.

аңызға жол беру(Допущение легенды) – сезіктіден, айыпталушыдан жауап алу кезінде ұсынылатын тактикалық әдіс.

адам бейнесінің меншіктік белгілері(Собственные признаки внешности человека) – бұл адамның ажырамас белгілері. Меншіктік белгілер келесі топтарға: жалпыфизикалық, демографиялық, анатомиялық және функционалды болып бөлінеді. Барлық осы белгілердің жиынтығы келесі ғылыми негіздерге ие. Белгілер жеке және салыстырмалы тұрақты. Бейне белгілерінің ішінде анатомиялық және функциолады белгілер идентификациялық маңызға ие. Криминалистикада барлық белгілер жүйеленген және сипатталған. «Ауызша суреттеу» деп аталатын топтастыру жасырылған қылмыскердің тұлғасын және танылмаған өліктерді идентификациялау кезінде қолданады.

адамның аяқ киімі іздерінің жолы(Дорожка следов обуви человека) – адам жүрісі іздерінің тізбекті бейнелеуі. Іздер жолы анықталғанда оң және сол аяқтың іздерінің ұзындығы, қадамның ені, оң және сол аяқтың табандарының бұрылыс бұрыштары өлшенеді. Іздерінің жолы бойынша қылмыскер жайында бірқатар мән-жайларды: жынысын, жасын, қозғалыс бағытын, функционалды ерекшеліктерін және т.б. білуге болады.

атыс(Выстрел) – снаряд немесе оқты белгілі бір қашықтыққа лақтыратын мылтықтың үңгісінің ішіндегі зарядтардың жарылысы.

атылу мерзімі(Давность выстрела) – табылған ату қаруын зерттеумен соңғы атылыс болған уақыт аралығы.

атыс қаруының калибрі(Калибр огнестрельного оружия) – ату қару үңгісінің және оқтың диаметрі. Үңгісінде кесіндісі бар ату қаруларының калибрлі кесінділерінің қарама-қарсы беттерінің ара-қашықтығы арқылы анықтайды, ал тегіс ұңғылы ату қаруларында ұңғының ішкі диаметрін айтады (А.қ.к. мм-мен, ал АҚШ, Ұлыбританияда дюйм мен өлшенеді).

ату аралығы(Дистанция выстрела) – оқ атылатын қарудың ұңғысының аузынан зақымдалған объектіге дейінгі ара қашықтық. Жақын қашықтықтан атқанда 0,01 м дейінгі дәлдікпен анықталуы мүмкін, алыстан – 5-10 м-ге дейін.

атыс қаруының ату шоғырлығы(Кучность боя стрелкового оружия) – баллистикада оқтың, батыраның атыс барысында ыдырауының шамасының көрсеткіші. Нақты ату қаруларының түрін, жүйесін, моделін анықтау үшін қажет. Оқтың сапасына және атыс қаруының ұңғысы арнасының конструкциялық ерекшеліктеріне және жағдайына байланысты.

аз жатыққан жазу(Маловыработанный почерк) – үйлестірілмеген қимылмен баяу шапшандықпен, шамалы тұрақсыздықпен сипатталатын қалыптаспаған жазу.

автортану сараптамасы(Автороведческая экспертиза) – мәтіннің авторын анықтау үшін құжаттарды криминалистік зерттеудің түрі. А.с. кезінде зерттеу объектілеріне жазбаша

сөйлемдер, сондай-ақ ондағы көрінетін тілдік дағдылар жатады. Тілдік дағдылар жалпы және жеке белгілер болып екіге бөлінеді.

арнаулы білім(Специальные знания) – адамның кәсіби оқудың не белгілі бір мамандық бойынша жұмыс істеудің нәтижесінде алған, қылмыстық сот ісін жүргізу міндеттерін шешуде пайдаланылатын, қылмыстық сот ісін жүргізудегі жалпы жұртқа белгілі емес білімі.

автоматтандырылған информациялық іздестіру жүйесі (автоматизированная информационная поисковая система) – криминалистикада және өндіріс тәжірибесінде компьютерлік технологияны қолдану /енгізу/ мүмкіндігі- тергеу процесіндегі басқару мәселелерін шешуде төмендегідей әр түрлі жүйе қолданылады:

- тергеуші топ құрамының есебін, тергеудегі істің қысқаруы мен тоқтау мерзімін және т.б. бақылау /тексеру/ жүйесі;

- сотталған, хабар-ошарсыз кеткен адамдар, танылмаған мәйіттер, қылмыс жасау әдіс-тәсідері, қылмысты жасауда қолданылатын қару-жарық және т.б. қылмыстың ізі жайында информациялық /ақпараттық/ мәліметтер алу жүйесі;

Құқық қорғау органдары жұмыстарының мүлтіксіз орындалуы үшін А.и.і.ж. белсенді түрде жетілдіру қажет.

атиптік тергеу жағдайы(Атипичная следственная ситуация) – нақты тергеу жағдайынан көрініс табады. Атиптік жағдайға – оқиға боған жерден, айналадағы ортадан табылған, қылмыскерден алынған құралдар мен т.б. қылмыстың типтік емес белгілерінің болуы тән.

аггравация(лат.aggravatio – отягощение) - өзінде бар аурудың дәреже белгілерін асыра айту. Қасақана немесе абайсыздан болуы мүмкін.

атиптік атыс қаруы(Атипичное огнестрельное оружие) – белгілі бір ережеден, нормадан ауытқу. Тапанша, револьвер, мылтық, автомат, винтовка қару түрлерінің функционалды белгілерін анықтайтын негізгі бөлігі (оқпан, соқпалы-шаппа механизмі, патронник, магазиннің және т.б.) стандартқа сай келмеуі. Тергеу тәжірибесінде – автоқалам, қолшатыр, консервілік банкі түріндегі және т.б. атиптік қару-жарақтар кездеседі.

ассоциация - өтіп кеткен мән-жайларды еске түсіру және сақтау құбылыстарының бірі. Жауап алу тиімділігі үшін тергеуші міндетті түрде адамның есте сақтау қабілетінің қалыптасу сипатын анықтап білуі қажет. Кейбір тактикалық әдістер әртүрлі ассоциациялық байланыстарды /уақыт, кеңестік, контраст бойынша және т.б./ пайдалану негізінде құрылады.

антропометрия – қылмыскерлерді криминалистік /қылмыстық/ тіркеуге алу жүйесі. Тіркеуге алынатын адамның белгілі бір дене мүшелерін өлшеу нәтижесі арқылы тіркеу картасына енгізу. А-ны – қолданудағы ұқсас әрекеттер 1863 жылдан кейін Ресейде жүргізілді. А. негізін қалаушы Бельгия статисті А.Кетле: «Дене мүшелерінің көлемі бір-біріне сәйкес келетін екі /бірдей, ұқсас/ адам жоқ және нақты белгілі бір жаста адам сүйегінің ұзындығы өзгермейді» - деп санады. Париж полициясының шенеунігі /чиновнигі/ А.Бертильон антропометриялық тіркеу жүйесінде толық зерттеу жұмысын 1879ж. жүргізді. Ол – статист Кетленің антропометриялық негізіне сүйене отырып, адам денесін өлшеудің 11 түрін жүргізуді көрсетіп /бойының, отырған кездегі денесінің ұзындығына, бойының ені мен көлеміне, құлағының, қолының, саусағының, табанының ұзындығына және кеудесінің көлеміне және т.б. байланысты/, өлшеу нәтижесін арнайы тіркеу карточкасына енгізуді ұсынды. Бұл өлшеу қорытындысының жиынтығы адамды идентификациялау құралы қызметін атқарды. Бертильон 1881ж. өз жүйесін «Антропометрияны тәжірибеде қолдану» - деген кітапшасында ашып көрсетті. 1882ж. антропометрия париш полиция префектурасында сынақ, тәжірибе жүзінде жүргізілді.

автоним(грек Autos - өзім және опума – есім) – автордың жалған аты. А-ді анықтау, құжаттарға автороведтік экспертиза жүргізу негізінде шешіледі.

алиби(лат. Alibi – басқа жерде) – қылмыс жасалған мезгілде, ауқытта айыпкер немесе сезіктінің оқиға болған жерден басқа жерде болғандығын көрсететін мәлімет /факт/.

Белгілі уақытта, белгілі жерде қылмысты тергеу кезінде орындаушының қатысуын ұйғарып, алиби дәлелдеуге жатады. /мыс., ұрлық, кісі өлтіру, тонау және т.б. қылмыстар/. **адамның анатомиялық белгілері**(Анатомические признаки человека) – криминалистік техника бөліміндегі криминалистік габитоскопияның элементтерінің бірі. Адамды идентификациялауға, хабар-ошарсыз кеткен адамды және қылмыстыққудалаудан бой тасалап жүрген қылмыскерлерді іздестіруде анатомиялық белгілері қолданады. Бейнелеуде қолданылатын элементтер кезектілігі: бойы, дене бітімі, басы, шашы, бет-әлпеті толығымен, шекесі және т.б. сипатталады. Бұл элементтердің әрқайсысы геометриялық көзқараспен – пішіні, көлемі/мөлшері/, күй-жайы, түсі және ерекшелігі бойынша сипатталады.

әдістемелік ұсыныстар(Методические рекомендации) – Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі жүйесі сот сараптамасы мекемелерінің ұйымдастырушылық, сарапшылық, ғылыми және өзге де қызметтері мәселелері бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының, ғылыми конференциялар шешімдерінің, ғылыми-практикалық семинарлардың, әдістемелік кеңестердің, қызметтік мәжілістердің нәтижелерін жүзеге асыру жөніндегі ұсыныстары.

әңгіме, кеңес(Беседа) – ауызша кеңесу жолымен қажетті мәліметті алу әдісі. әңгіме, жауап алу тактикасында ұсынылатын кеңінен тараған тактикалық әдіс. Сондай-ақ, айыпкердің жеке басын анықтауда қолданылатын әдістердің бірі.

баспа формасы(Печатная форма) – полиграфиялық өнімдерді дайындау мақсатында қолданылады. полиграфиялық баспаның әдіс-тәсілдеріне (жоғары, тегіс, терең баспа түрлеріне) байланысты, баспаның түрлері әр түрлі болады.

белгі(признак) – зат және оның өзіндік қасиетімен тығыз байланысты объектінің өзіндегі бар нақты көрініс. Белгі түрлері әр түрлі болады.

бейнелеу(Описание) – жалпы ғылыми зерттеу тәсілдерінің бірі. Бұл тәсіл арқылы объектінің белгілері көрсетіліп сипатталады. Б. үстінде бір жағдайда объектінің елеулі де, елеусіз де, атап айтқанда барлық белгілері сипатталады да, ал екінші жағдайда – зерттеуге тек маңызы бар белгілер көрсетіледі. Б. жүйеге келтірілген, не жартылай жүйеге келтірілген әдіс. Кейде объектілер қалай болса, солай, белгілі бір жүйесіз еркін бейнеленеді. Б. заттарды, құбылыстарды бекіту, сипаттау әдісі ретінде пайдаланады.

бұзу құралдары(Орудие взлома) – қылмыс жасауда қару есебінде қолданылатын нәрселер, не заттар қарулар әр түрлі негіздер бойынша классификациялық топтарға бөлінеді: қылмыстың түрі бойынша /адам өлтіру құралы, бұзу құралы, өрт салу құралы/, белгілі бір функционалдық міндетті атқаруы бойынша /неге арналған/, қылмыс жасауға арналған, күнделікті тұрмыста пайдаланылатын /тамақ, азық турауға арналған пышак/, өндірісте және басқа да салаларда ашық қолданылатын қару-сайман.

бүтінді бөлшектер бойынша сәйкестендіру(Идентификация целого по частям) – криминалистік сәйкестендірудің бір түрі.

бұзу құралдарының іздері(Следы взлома) – құралдың қарсы тұрған жермен өзара әрекет ету нәтижесінде пайда болатын іздер. Бұзу іздерін оттиск іздер, сырғанау іздері, кесі(шабу, бөлу) деп бөледі. Б.к.і. криминалистік маңызға ие. Олар бойынша қылмыс жасау тәсілін, қару түрін, тобын анықтауға, бұзушы тұлғаның ерекшеліктері туралы қорытындылар жасауға, алынған бұзу құралын идентификациялауға болады.

бұзу(Взлом) – тонау, ұрлық жасау мақсатымен бөлмеге, қоймаға еніп кіру тәсілі. Б. қруына – бұзуға қолданылатын әр түрлі қатты заттар (лом, труба, балта және басқа) бұзудың қарулары есебінде сиқырлық, ұсталық, темір-терсектер (жіңішке темір талшықтар, трубалардың түрлері, арматура) жатады. өзгеше түрлеріне әдейі қолмен жасалған құрал-жабдықтар жатады (мыс., «Гусиная лапа», «Рак», «Фомко») және де темір кесетін апараттар жатады. Трасологияда бұзу іздерінің мағынасы өте зор. Түрлі бөгет болатын (есік, терезе, шкаф) заттардың көбінесе жабылатын бөліктері, құлыптың құлақтары жұлынып немесе арамен кесіліп бұзылады. Б. қаруының ізімен құлыптың, тосқауылдың қалай, қандай жағдайда, қай жағынан, сыртынан немесе, ішінен, бұзушының

күшін, кәсіптілігін, бойын, дене-пішімін, және қирату кезінде қандай зақым алуы мүмкіндігін анықтауға болады. Қирату кезіндегі бояулар дақтары, жұқпалары бөтенде қалғандығын анықтап бұзудың іздерімен бұзу құралдарын идентификациялауға болады.

белгінің өзгеріске ұшырауы(Вариационность признака) – объектіде бір мағына беретін бірнеше сапалы белгілерінің бар болуы (мысалы, аяқ ізінен – аяқ киімнің өкшесінің қажалғанын білдіретін белгілер, әр түрлі жағдайда – жүгіргенде, тұрғанда, отырғанда пайда болған іздердегі өзгерістерді ажратуға болады).

бытыра(Дробь) – аңшылардың тегіс ұңғысы қаруы патронының неше түрлі диаметрлі (нөмірлі) қорғасын кішкене шаралардан жасалаған снарядтардың элементі. Диаметрі 5,25-тен 10 мм-ге дейінгі бытыралар ірі бытыра (картечь) деп аталады.

баллистикалық сараптама(Баллистическая экспертиза) – атыс қаруын қолдануға байланысты фактілерді анықтайтын криминастикалық сараптаманың түрі. Б.с. барысында: қару мен оқ-дәрілердің топтық қатыстылықтарын анықтау; қаруды, оқ-дәрілерді және құрал-саймандарды ұқсастыру (атылған оқтары, гильзалары бойынша); атылыс жағдаяттарын анықтау(орны, жүйелілігі, ара қашықтығы, тәсілдері мен техникалық жағдайлары); қарудың жасырын таңбаларды (белгілерді) анықтау; белгілі бір жағдайлар кезінде атылудың болу мүмкіндіктерін, сол атылыс фактісін және олардың санын, атылыс уақытына анықтау жүргізіледі. Сот баллистикалық сарапшылар суық қаруды да зерттейді.

баллистикалық сараптама(Баллистическая экспертиза) – оқ ататын қаруды қолдануға байланысты мән-жайларды анықтайтын криминастикалық сараптаманың түрі. Б.с. барысында: оқ-дәрілер мен қарудың топтық тиістілігі анықталады; атылатын оқтар, гильзалар арқылы ататын қаруды идентификациялау жүргізіледі; болған атыстың орны, қашықтығы, техникалық шарттары, уақыты, оның саны, белгілі жағдайларда атыстың болу мүмкіндіктері анықталады.

бастапқы сараптама(Первичная экспертиза) – тергеушінің (соттың) өзіне керекті сұрақты шешу үшін іс бойынша алғашқы жүргізілген сараптаманың тегі, түрі, түр тармағы.

бір топқа жаттандық(Групповая принадлежность) – барлық затқа тиісті объектіні теорияда және тәжірибеде бір топқа жатқызу. Топтық көлеміне байланысты бір топқа, бір текке/түрге/ жатқызу.

бағдарлап түсіру(Ориентирующая фотосъемка) – оқиғаның нақты қай жерде болғанын бағдарлап білу мақсатында қолданылатын әдіс. О.б.ж. айналамен қамтып қоса түсіру. Оқиға болған жердегі жылжымайтын объект қамтылып түсіріледі. Мыс: екі машина соғысып қалса, оның жанындағы тұрақты объект оқиғаға еш қатысы жоқ болса да, оқиғаның қай жерде болғанын бағдарлап білу үшін қосып түсіріледі.

бақылау(Наблюдение) – бір затты арнайы қадағалап қарап, оны зерттеп, қабылдап танысу әдісі. Мақсатты және ұйымдасқан түрде жеке заттарды тексере отырып, зерттеуші-криминалист осы заттың ерекшеліктерін, белгілерін қабылдап, олардың өзара байланысын табады. Б. криминастикада жеке затты, не болған оқиға мен құбылысты зерттеп тауып, оларды қабылдап түсіну үшін жүргізіледі. Б. жай және күрделі бақылау деп екі түрге бөлінеді. Жай бақылауда зерттеуші объектіні ешқандай техникалық құралдар пайдаланбай бақылап зерттеп, өзіне тән ерекше белгілерін қабылдайды. Жай, көзге көрінбейтін заттардың белгілерін техникалық құралдардың көмегімен қарап қабылдау күрделі бақылауға жатады.

визирлеу, нысаналау(Визирование) – сот баллистикасында оқтың атыс болған жерге байланысты ұшу траекториясын нысаналап немесе в. құрал-сайманын қолданып анықтау тәсілі. Оқиға болған жерді тексеруді тергеуші немесе криминалист маманымен жүргізіледі.

гипотеза – қандай да бір құбылысты, әрекетті, оқиғаны анықтау үшін және оларды теориялық, тәжірибелік негізінде тексеруді талап ететін ғылыми гипотеза.

гипстелген көшірме үлгі(Гипсовый слепок) – оқиға болған жерден табылған аяқ киім, транспорт құралы дөңгелегінің көлемді іздерін алу мен бекіту әдісі. Криминалистік трассологияда гипспен көшірілген үлгі дайындау тәртібі із қабылдаушы объектілерге байланысты жасалады.

галлюцинация(Елес) – сезу мүшелерінің патологиялық бұзылуы, қажет кезінде сезу мүшелеріне сәйкес ықпал етпейтін объектілерді қабылдау.

гипостаз – адам денесінің немесе мүшесінің төменгі бөлігінде қан тоқтап жиналып қалу. Мәйіт дақтары, мәйіт құбылысы.

газбен атылатын қару(Газовое оружие) – газ оқтарымен ату үшін қолданылатын қару, олар атылатын қарулардың тура көшірмесі болып табылады.

газды оқтар(Газовые патроны) – газбен атылатын қаруға арналған оқ-дәрі. Олар: О – хлорбензилиденмалонитрия (CS) немесе хлорацетофенон (CN) кристаллдарының ұнтақтарымен жабдықталады. Г.О. міндеті – ату кезінде кристаллдық заттарды 3 метрге дейінгі қашықтыққа шашырау.

габитоскопия немесе габитология(лат. habitus – адамның сыртқы пішіні, оның құрылымы, дене бітімі және грек. skoreo – қарау) – криминалистік техниканың саласы, адамның сыртқы пішіні туралы ілім. Портреттік сараптаманың ғылыми негізі және адамның сыртқы пішінін ауызша суреттеудің әдісі.

гомеоскопия(грек. homoios – ұқсас, бірдей және skoreo – қарау) – адам ізін зерттеудің диагностикалық және идентификациялық әдісін оқытатын трассологияның бір бөлімі.

гомеоскопиялық белгі(Гомеоскопический признак) – теңестіру жүргізуде адам ізінен көрініс алатын белгі.

ғылыми-техникалық құралдар(Научно-технические средства) – дәлелдемелерді анықтау, іздеп табу, алу және зерттеу үшін заңды түрде қолданылатын құралдар, арнаулы жпбдықтар, материалдар.

дәлелдемелердің іске қатынасының болуы(Относимость доказательств) – фактілі деректердің қылмысты істің мән-жайларын шешуге қатынасының бар болуы, олардың қылмысты дәлелдеуге керектігі.

дәлелдеу міндеті(Обязанность доказывания) – қылмысты істерді тергегенде және сотта қарағанда қылмысты дәлелдеу белгілі бір лауазымды адамдарға жүктелуі. ҚР қылмыстық істер жүргізу заңы бойынша қылмысты дәлелдеу сотқа, прокурорға, тергеушіге, анықтама жүргізуші тұлғаға жүктеледі. Қорғаушы (адвокат) заң шеңберінде сезікті адамды, айыпкерді, сотталушыны анықтайтын не оның жазасын жеңілдететін мәліметтерді жинап, оның тергеу органдарына, сотқа ұсынады. Айыпкер өзінің кәнісіз екенін дәлелдеуге міндетті емес. Іс бойынша қандай да күмән туындаса, ол айыпкердің пайдасына талқыланады.

динамикалық із(Динамический след) – екі объектінің байланысқа түсуі арқылы пайда болады. Із түсірушы объект із қабылдаушы объектінің үстіңгі қабатымен жылжып отырады. Қимылдап жүру арқылы пайда болатын із. Мыс.: шананың ізі, машина дөңгелегінің және т.б. іздері.

детальды түсіру әдісі(Детальная съемка) – оқиға болған жерді қарау, тінту және т.б. қылмыстарды тергеу үстінде қолданылатын суретке түсіру әдістерінің бірі. Д.т.ә. мақсаты табылған заттай дәлелдемелердің қасына міндетті түрде масштабы сызғыш қойып, оның көлемі мен мөлшерін көрсете отырып суретке түсіру. Мыс.: мәйіттің денесінде жарақат т.б. болса, сол жарақат, дақ, жараларды өлшеу әдісін қолдана отырып жеке түсіру.

доға тәріздес өрнек(Дуговой узор) – папиллярлы өрнектің бір түрі. Д.т.ө саусақтың орталық ағымының папиллярлы сызықтары бір жағынан басталып центрге келгенде, көтеріледі және саусақтың екінші жағынан аяқталады. Д.т.ө-те дельта болмайды. Д.т.ө. өте аз кездеседі, бар-жоғы 5 пайыз.

дайындық кезеңі(Подготовительный этап) – кез-келген тергеу әрекеті үш кезеңнен тұрады. 1. дайындық кезеңі; 2. жұмыс жасау кезеңі; 3. қорытынды кезең. Д.к. қажетті

барлық мәліметтерді жинаудан, жедел-тергеу тобын құрудан, техникалық құрал-жабдықтарды дайындаудан және т.б. тұрады.

дактилоскопиялық пленка(Дактилоскопическая пленка) – оқиға болған жерде табылған аяқтарының, қол бедерінің іздерін және т.б. беткі қабаттағы іздерді алу және бекіту үшін қолданылатын криминалистік ғылыми-техникалық құрал. Д.п-ның: ақ, қара және түссіз түрлері болады.

диссимуляция - өзінде бар ауруды қасақана жасыру.

дактилоскопиялық ұнтақтар(Дактилоскопические порошки) – көрінбейтін қол, жалаң аяқ іздерін анықтауға арналған ғылыми-техникалық құралдар.

дактилоскопиялау(Дактилоскопирование) – тірі адамның немесе өліктің барлық саусақтарының таңбаларын түсіру. Алғашқы кезде Д. үшін бетіне бапалық бояу жағылған шыны пластина және резеңке білік пайдаланылған, қазіргі кезде арнайы бояу құрамдары пайдаланылады.

дактилоскопиялық лупа(Дактилоскопическая лупа) – папиллярлық өрнектерді және олардың белгілерін зерттеу үшін құрылғымен жабдықталған арнайы лупа.

дактилоскопиялық формула(Дактилоскопическая формула) – екі қарапайым бөлінді ретінде берілген саусақтардың папиллярлық өрнектерінің кодталған (цифр арқылы) жалпы сипаттамасы. Қазіргі кезде дактилоскопиялық тіркеуді автоматтандырғанға байланысты Д. тек қана дактокарталарды картотекаларда қолмен іздеуде ғана пайдаланылады.

дактилоскопия(грек. daktilos – саусақ, skopeo – қарапайым) – адам терісінің, көбінесе қол саусақтарының папилляр өрнектерінің қасиеті мен сипатын, оларды анықтаудың құралы мен әдістерін, оқиға болған жерден табылған іздер бойынша криминалистік тіркеу және теңестіру мақсатында белгілеу, алу және зерттеуді оқып-үйренетін трассологияның тарауы.

дактилоскопия(грек. daktilos – саусақ, skopeo – қарапайым) – оқиға болған жерде табылған іздер бойынша идентификациялау және криминалистік тіркеу мақсаттарында зерртеу және табу, алу, бекіту әдістері мен тәсілдерін, папилляр өрнектерінің қасиеті мен сипаттамасын зерттейтін трассологияның бөлімі.

динамикалық стереотип(Динамический стереотип) – адамның әрекеттерінің шартты рефлекторлық бекітілген белгілі тәртібін білдіретін бас миының үлкен жарты шарының біртұтас қызметінің формасы. Д.с. қол жазудың жеке және салыстырмалы тұрақтығын анықтайды, яғни қол жазудың белгілерінің еске түсірушілігі (қайталануы) және әртүрлі жағдайларда жазғанда идентификациялық кезең шегінде оның сақталушылығы. Д.с. қол жазуды және жазуды криминалистік зерттеуде пайдаланылады.

диффуздық-қатынастық әдіс(Диффузно-контактный метод) – атыс қаруынан келген зақымның және атылған оқтың тосқауылдағы іздерінің маңындағы ату құрамына кіретін заттардың ішіндегі металлдарды баллистикалық зерттеудегі химиялық әдісі.

диффуздық-көшірмелік әдіс(Диффузно-копировальный метод) – сызықтардың бояғыш заттарын дифференциялау және көрінбейтін немесе нашар көрінетін жазуларды табу үшін қолданылатын құжаттардың криминалистік-техникалық сараптама әдістерінің бірі. Фотоқағаздың жарық сезгіш қабатын десенсибилизациялау және кейбір органикалық бояғыш заттар ерітінділерінің сенсибилизациялау қабілетіне негізделген.

дактилоскопиялық сараптама(Дактилоскопическая экспертиза) – трассологиялық сараптаманың бір түрі; папилляр өрнектерінің іздерін идентификациялау үшін зерттеуде тұрады.

дифференциациялау(Дифференциация) – 1. нақты қылмыстық (азаматтық) іс бойынша сараптама міндеттерінің бірі; 2. бір текке не бір топқа қатысты немесе объектілер топтарының арасындағы өзара салыстырылатын объектілердің айырмашылығын анықтаумен түйінделетін объект белгілерін табу және бағалаудың процесі мен нәтижесі.

дәлелдемені бекітудің графикалық түрі(Графическая форма фиксации доказательств) – дәлелдеуге жататын мәліметті – суретке салу жолымен және графикалық белгіні орындау жолымен көрсетіледі (суреттер, салынған схемалар, карталар, сызбалар, графиктер).

ерекше белгілер(Особые приметы) – адамның бет-әлпетінде, дене пішінінде, жалпы тұлғасындағы айтарлықтай ерекше белгілері. Адамды идентификациялау процессінде пайдаланылады.

есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен прекурсорлардың сот сараптамасы(Судебная экспертиза наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров) – құрамында есірткі заттары бар өсімдіктерді өсіруге, жинауға және дайындауға, есірткі құралдары, психотроптық заттар мен прекурсорларды әзірлеуге, дайындауға, өңдеуге, алып келуге, алып шығуға, транзиттеуге, жөнелтуге, сатып алуға, сақтауға, бөлуге, сатуға, пайдалануға байланысты ҚР заңдарын бұза отырып жүзеге асырылатын қызмет түрлері – олардың заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істер бойынша тағайындалатын сараптама.

жезбекті кілт(Отмычка) – қандай да болсын құлыпты және басқа да жабқыш механизмдерді ашуға икемделген аспап. Көбінесе қылмыс жасау үстінде бұзу құралы есебінде пайдаланылады.

жұмыс кезеңі(Рабочий этап) – дайындық кезеңінен кейін жүргізіледі. Тергеудің бұл кезеңінде – оқиға болған жерді қарау, жауап алу, тінту және т.б. тергеу әрекеттерін жүргізе кезінде жоспарланған мәселелер шешіледі. Ж.к. шартты түрде әртүрлі сатыларға бөлінеді.

жәрдемдесушілік(Субсидиарность) – қоғамдық қауіпсіздік және тәртіп қағидасы.

жеке белгілер(Частные признаки) – бұл арқылы объектілердің өзіндік тепе-теңдігі, сәйкестігі анықталады.

жергілікті аумақты шолып шығу(Прочесывание местности) – қылмыскерді ұстау, өлікті, хабар-ошарсыз кеткен адамды, айғақтық заттың ізін іздеу мақсатымен қандай да бір кеңістікке мұқият тексеру жүргізу.

жоспар(План) – тергеу үстінде пайда болып, тергеушінің белгілі бір мәселені шешуге бағытталған жүйелі пікірі. Ж-дың түрлері: перспективті, кезекті, схемалық, жеке, нақты бір іс бойынша және тергеушінің өндіріс үстіндегі барлық істері бойынша құрама жоспар.

жылжымалы криминалистік зертхана(Передвижная криминалистическая лаборатория) – тергеу әрекеттерін жүргізу үшін арнайы автокөлік ішінде орналасқан ғылыми-техникалық құралдардың жиынтығы. Негізінен оқиға болған жерді қарау кезінде қолданылады.

жеке тергеу әрекетін жүргізуді жоспарлау(Планирование проведения отдельного следственного действия) – криминалистік тактика тергеу әрекетін жоспарлауды ұсынады. Жоспарлау үш кезеңнен тұрады: 1. дайындық кезеңі; 2. жұмыс кезеңі; 3 қорытынды кезең. Автокөлік салонына: байланыс жүйелері, криминалист-маманның жұмыс үстелі және арнайы аяқтың, қолдың, аяқ киімнің іздерін, протекторлар, талшық іздерін, микроіздер, қан іздерін және т.б. іздерді алуға пайдаланатын құрал-жабдықтарды бар тергеу чемоданы орналасады. Автокөлік салоны – фотосуретке түсіру құралдарымен, сондай-ақ басқа да бекіту аспаптарымен жабдықталған.

жазба тілі(Письменная речь) – криминалистік зерттеудің объектісі. Автороведтікті анықтауда жазба тілінің – грамматикалық, лексикалық, стилистикалық белгілері жүйеленген. Жазба тілін криминалистік зерттеу арқылы идентификациялық және диагностикалық сипаттағы мәселелер шешіледі.

жарылыс заты(Взрывчатое вещество) – криминалистік жарылыс зерттеу объектілерінің бірі. Криминалистік техниканың бұл бөлімінде қылмыстық мақсаттарда қолданатын зауыттық заттар, қолдан жасалған заттар, қосылыстар, препараттар туралы ақпарат жиналған.

жасыру тәсілі(Способ сокрытия) – қылмыс тәсілі буындарының бірі. Криминалистік көзқарас жағынан келесі буындардың – дайындау және жасау тәсілдерінің ақпараттық

маңызы жоғары болады. Қылмыстардың кейбір түрлерінде жасыру және жасау тәсілдері қылмыскердің бір әрекетінің шеңберінде жүргізіледі. Мыс.: сеніп тапсырған бөтен мүлікті ысырап ету.

жартылай қолдан жасау(Частичная подделка) – құжаттарды техникалық-криминалистік зерттеуде құжаттың мазмұнына тазарту, күйдіру, жуу, қосып жазу, қосып басу, парақтарды, суреттерді ауыстыру, қандай да бір фрагменттерді жабыстыру арқылы өзгерістер енгізу ретінде түсініледі.

жалпақ клише(Плоское клише) – мөртаңба және таңба оттискілерін қолдан жасау тәсілдерінің бірі. Мұндай клишеде басушы және аралық элементтер бір кеңістікте жатады. Ж.к.-ні жасауды қылмыскерлер шынайы оттискілерден сурет салу немесе көшірме жасау жолмен жүргізеді.

жолшы белгілер(Сопутствующие признаки) – адамның бейнесін суреттеудің, яғни ауызша суреттеу элементтерінің бірі. Ж.б-ге іздестіріліп жатқан қылмыскерлердің немесе танылмаған өліктің киген киімін, аяқ киімін, көзәйнектің белгілерін және басқаларын жатқызады. Құқық қорғау органдары тәжірибесінде қолданатын терминология, адам бейнесінің меншіктік белгілері де унификацияланған.

жеке тергеу әрекетінің тергеу ситуациясы(Следственная ситуация отдельного следственного действия) – бұл тактикалық шешімді, тактикалық әдістерді қабылдау үшін маңызды, тергеу әрекетінің мән-жайларын сипаттайтын ақпараттар жүйесі. Мыс.: оқиға боған жерді қарау, жауап алу, тінту кезіндегі тергеу ситуациялары.

жақыннан ату ізі(Близкого выстрела следы) – баллистикадағы жарылғыш заттардың механикалық қимыл әсерінен объектінің материалдарының шашырауы, қақталуы; металл бөлшектерінің, оқтың сыртқы қабатының, толық жанып кетпеген оқ-дәрі бөлшектерінің енуі. Бұл іздерге байланысты жақыннан атылған атыстың ара-қашықтығы 0,01 м деін анықталуы мүмкін.

жарылыс(Взрыв) – аз уақыт ішінде көп мөлшерлі қуаттың аз көлемінен бомау процесі, соның салдарынан толтырылған зат, қатты қыздырылған жоғарғы қысымды газға айналады. Жарылыс кезінде ауада толқындар пайда болып тарайды.

жазу материалы(Материал письма) – 1. қолжазу сараптамасында қолжазба жазылған зат. Қарапайым Ж.м. – қағаз, бланк; әдеттен тыс – картно, мата, ағаш, фанера және т.б. 2. құжаттардың техника-криминалистикалық сараптамасында – мөрдің таңбасын, қолжазбалық және баспа міндеттерін түсіру үшін пайдаланатын заттар.

жасырын із(Латентный след) – тікелей көзбен көруге мүмкін емес із (көрінбейтін із).

жағдаяттық сараптама(Ситуационная экспертиза) – іздер мен объектілер бойынша мән-жайларды зерттетін, оқиғаның механизмін немесе оның элементтерін анықтайтын сараптама.

жеке сараптама(Единоличная экспертиза) – тергеушінің (соттың) қаулысы (ұйғарымы) бойынша бір сарапшының жүргізетін сарапшылық зерттеуі.

жетекші сарапшы(Ведущий эксперт) – комиссиялық және кешенді сараптамалар жүргізу кезінде сарапшылық мекеме басшысының тапсырмасы бойынша сарапшылар комиссиясы мүшелерінің іс-әрекетін ұйымдастыруды жүзеге асыратын сарапшы.

жеткілікті негіз(Достаточное основание) – 1. нақты объектіні бірдейлестіру үшін – сарапшы анықтаған елеулі дәл келетін белгілердің жеке жиынтығы; 2. теңдестірмеушілік міндеттерді шешу үшін – хабардар тұлға (іс жүргізуші адам) ретінде сарапшыға белгілі болған объектілердің өзара әрекет ету заңдылықтарының нақты жағдайда пайда болуын көрсететін белгілердің жиынтығы.

жол-көлік оқиғалары мен көлік құралдарының сот сараптамасы(Судебная экспертиза дорожно-транспортных происшествий и транспортных средств) – көлік құралдарының техникалық жағдайына, Ж.к.о. механизміне, оқиға болған орынның жағдаяты мен Ж.к.о-на қатысушылардың әрекетіне қатысты заңдылықтарды оқып-зерттеуге бағытталған сарапшылық зерттеу. Ж.к.о. мен К.қ. жағдаяттарының сот сараптамасы: Ж.к. оқиғаларын, Ж.к.о. механизмін, Ж.к.о. сәтіндегі жол мән-жайын, Ж.к.о-

на қатысушылардың нақты әрекеттерін, Қ.қ-тың техникалық жағдай мен оның жолда жүру қауіпсіздігі ережелеріне және пайдалануға сәйкестілігін анықтаумен байланысты істер болып табылады.

занды белгі(Закономерный признак) – заттардың, құбылыстардың ішкі, елеулі, айырушы байланыстырмен себептелген, олардың даму заңдылықтарын білдіретін объективті өмір сүруші белгі.

заттай дәлелдеме(Вещественное доказательство) – қылмыскерлердің өзінің немесе істеген қылмысының, заттың өзінде материалдық іздері. З.д. қылмыс қарулары болған немесе қылмыстың іздерін сақтап қалған немесе қылмыстық әрекеттің объектісі болған заттар, мүлік, ақша және басқа да қылмыскерлікпен табылған бағалы заттар. З.д-ге - қылмысты ашуға, істің болған мән-жағдайларын, кінәлі және кінәсіз адамдарды анықтауға әйтпесе жауапкершілікті жеңілдетуге себепін тигізетін зат, мүліктердің барлығы жатады. З.д. – тергеушінің, соттың немесе сарапшының алған нақтылы криминалистік маңызы бар мәлеметтер. Қазіргі кезде мүмкіндік туғызып отыр.

заттай дәлелдемелер(Вещественные доказательства) – қасиеттері, жай-күйі немесе орны дәлелдеу тақырыбына кіретін жағдаяттар туралы дәлелдемелік ақпараттар беретін материалдық объектілер. Заңда белгіленген тәртіппен объект тексеріліп, хаттамаға жазылып, іске тіркелгеннен кейін заттай дәлелдеме болып есептеледі.

заттар мен материалдардың сот сараптамасы(Судебная экспертиза веществ и материалов) – тексерілетін оқиғалардың заттық (материалдық) жағдайының элементтері ретіндегі объектілердің морфологиялық және субстанционалдық қасиеттерінің қалыптасу, өмір сүру және өзгеру заңдылықтарын оқып-зерттеу негізінде анықталатын істің мән-жайын зерттейді.

зерттелетін объект(Исследуемый объект) – тексерілетін оқиға жөнінде ақпараты бар және текдестіруге жатқызылатын сарапшылық зерттеу объектісі. Зерттелетін объектілерге заттай дәлелдемелер (айғақтық заттар) жатады.

идентификациялық жалпы белгілер(Общие идентификационные признаки) – арқылы объектінің қай текке, топқа жататындығы анықталады. Жалпы белгілер бір текті объектілермен сипатталады.

инфрақызыл сәулелер(Инфракрасные лучи) – адамның көзбен көріп қабылдауы мүмкін емес, көрінбейтін іздерді зерттеу әдісі. И.с. арқылы салыстырмалы зерттеліп талданатын объектілердің белгілері анықталады. Мыс.: криминалистикада жалған құжат жасау іздерін, көрінбейтін жазуларды қалпына келтіру, қара түсті материалда көзге көрінбейтін оқтан қалған қүйені, кейбір жанғыш майлардың материалдарда қалған дақтарын және т.б. анықтау мақсатында и.с. кеңінен қолданады.

инсценировка – қылмыскерлердің қылмыстың ізін жасыру үшін қолданатын әдістері. Шынайы оқиғаны жасыру мақсатында белгілі жағдайды қолдан қалыптастырып, басқа бір қылмыстың жасалғандығы жөнінде жалған көрініс жасап тергеуді теріс жолға бағыттау. Инсценировкамен жасалған қылмыстарды қарау кезінде негативті жағдайды байқауға болады.

имбибиция(лат. imbibitio – сіңіру, бойына сіңіріп алу) – өлгеннен кейінгі қанның, өттің және өлік мүшелерінің басқа да сұйықтарын сіңіру.

идентификацияланатын объект(Идентифицируемый объект) – мыс.: қылмыскер қылмыс жасаған кезде қару қолданған болса, осы қаруды идентификациялау арқылы дәлелдеу мәселесі шешіледі. Қылмыскерлерден алынған қару идентификацияға жататын объект болып табылады.

идентификациялауға пайдаланатын объект(Идентифицирующий объект) – 1. оның көмегімен идентификация жүргізілетін объект. Мысалы, қылмыскер қолданған тапаншаның идентификациясын оқиға болған жерде табылған оқ және гильза бойынша жасауға болады. 2. оқиға болған жерде қалған іздің үлгісі. Мақсаты: осы іздің үлгісі арқылы іздеген затты табу. Мыс.: оқиға болған жерде қалған қылмыскерлердің аяқ киімі

ізінің үлгісі алынып, сезіктінің аяқ киімімен теңестіріледі. Іздің үлгісі арқылы сол аяқ киім ба, жоқ әлде басқа ма деген сұрақтар шешіледі.

инвентаризация – мүліктің, ақша құжатының сақталуын, өзара есеп айырысудың дұрыстығын тексеру. И. Бухгалтерлік есептің ішкі бақылау әдісі. И. Ұрлық, тонау, қарақшылық, өрт қою, біреудің мүлкін уақытша иелену немесе ысырап ету, жасалған банкроттық және т.б. қылмыстарды тергеуге кеңінен қолданылатын әдіс.

иістік іздер(Запаховые следы) – криминалистік одорологияның объектілері. Иістік іздер адамның, жануардың, заттардың іздері боуы мүмкін. Олар қылмыстардың ізін суытпай ашуға, сондай-ақ идентификациялауға мүмкіндік береді.

идентификациялық белгілер(Идентификационные признаки) – қ. Белгілер.

йодты түтікше(Йодная трубка) – йодтың буымен қол іздерін табу үшін арналған құрылғы. Түтікше арқылы зерттелетін объектіге бағытталатын және йод буларын бойына сіңірген ауаны үрлеу арқылы о.б.ж. қалған ізді алуға болады, йод кристалдары бар шыны балоннан тұрады.

йодтық камера(Йодная камера) – көзгк көрінбейтін қол іздерін байқалатын етіп шығаратын йод буларын қарқынды айдауға арналған электрлік сублиматоры бар камера. Дактилоскопиялық зерттеулер жүргізу үшін лабораториялық жағдайда пайдаланылады.

криптография – құпия жазу, іске қатысы жоқ адамдарға мәтін түсініксіз болу үшін қолжазуды өзгертіп жазу жүйесі. Қылмыскердің құпия қатынасып тұру тәсілінің біріне жатады.

криминалистік жорамал(Криминалистическая версия) – бұл тергеушінің /сарапшы, маман, сот, прокурор, адвокаттың/ тергеудің белгілі бір кездеріндегі туындаған жағдайларға, жиналған айғақты дәлелдемелерге негізделген қылмыстың түрі, оның болу тетігі және қылмыстың басқа да мән-жайлары жөніндегі ой-пікірі. Болжаудың типтік, жалпы, жеке және т.б. түрлері болады. Тергеуші болжаудың дұрыстығын тексеру үшін ревизия, аудит және т.б. тексеру шараларын ұйымдастырып, тергеу әрекетінің жоспарын құрады.

куәландыру(Осведетельствование) – іске қатынасы бар кейбір сұрақтары анықтау үшін адамның денесін, киген киімін қарап тексеруді қажет ететін тергеу әрекеті. Куәландырудың өзі тергеу және медициналық болып екі топқа бөлінеді. Тергеу куәландырылуы тергеу қарауының бір түрі болғандықтан, куәгерлердің, ал қажет болған жағдайда, дәрігердің қатынасуымен өткізіледі. Бұл тергеу әрекетін жүргізу арқылы куәландыратын адамның денесінде, киімінде қылмыстың іздері/ дақ, балшық және т.б./ , не басқа да ерекше белгілердің бар-жоқтығы тексеріліп анықталады.

көрсетпелерді нақтылау(Детализация показаний) – жауап алу кезінде қолданылатын тактикалық әдістердің бірі. Криминалистикада негізінен бұл әдісті жауап алынатын адамның алибиін тексеру үшін қолдануды ұсынады. Тергеуші алиби мен байланысты тергеліп отырған іс-жағдайы жөнінде сезікті немесе айыпкерден толық әрі жан-жақты түрде жауап алуы қажет.

криминалистиканың жалпы теориясы(Общая теория криминалистики) – криминалистика ілімінің теориялық және методологиялық негіздері, криминалистикалық түсініктер, категориялар және терминдер. Криминалистиканың бұл бөлімінде төмендегі сұрақтар қаралады: криминалистиканың пәндік сипаттамасы, оның маңызы, міндеттері, жүйелі бөлімдері және өзі тектес заң ғылымдары арасындағы орны, қылмыскер жөнінде сонымен қатар қылмыстың механизмі және қылмыстың басқа да мән-жайы жөнінде керекті мәліметтерді, айғақтарды іздеп табу, бекіту, зерттеу үшін пайдаланылатын криминалистік тәсілдер мен құрал-саймандар, криминалистік идентификация теориясы.

кенеттен, тосынан(Внезапность) – жүргізілетін тінту әрекеті. Қайшылықты жағдайда жауап алу, көрсетпелерді оқиға болған жерді тексеру кезіндегі криминалистикада ғылымы ұсынатын тактикалық әдістердің бірі.

көлік құралының базасы(База транспортного средства) – алдыңғы және артқы өзектердің арасындағы ара-қашықтық. Көлік құралының түрін, маркасын және моделін

анықтауға мүмкіндік беретін белгілерінің бірі. Базаны көлік құралдары дөңгелектерінің бұрылыс кезіндегі іздері және статикалық іздері бойынша анықтауға болады. Солардың көмегімен тергеуші мұқият сол жерді қарауға және бекітуге міндетті.

көлік құралының жүгіру жолы(Бегущая дорожка транспортного средства) – көлік құралының әрбір дөңгелек шеңберінің ұзындығы. Жүгіру жолын дөңгелек протекторы суретіндегі қайталанған бірдей ерекшеліктердің екі кейінгі бейнесінің арасында бекітеді.

криминалистикадағы дыбыс және бейнежазба(Звуко–видеозапись в криминалистике) – жасалаған тергеу әрекетін, процессуалдық ережелердің нәтижелерін бекітудің қосымша ғылыми–техникалық құралы. Бірқатар жағдайларда дыбысжазбаны және бейнежазбаны тактикалық әдіс ретінде қарастыру қажет.

криминалистік автортану(Криминалистическое автороведение) – криминалистік техниканың саласы, құжаттардың криминалистік идентификациясының құрамдас бөлігі. Оның зерттеу объектісі қолжазбамен, баспамен орындалған мәтіндер болады. Идентификациялық және идентификациялық емес міндеттерді шешу мақсатында мәтіндерді зерттеу бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік идентификация(Криминалистическая идентификация) – криминалистиканың теориялық білімдерінің бірі. Бірқатар ерекшеліктерімен: процессуалдық және әдістемелік сипатымен сипатталады. К.и. негізгі міндеті жеке сәйкестікті анықтау.

криминалистік диагностика(Криминалистическая диагностика) – теориялық білім. К.д. міндеттері: топтастырылған, диагностикалық, жағдайлық міндеттерді шешу.

криминалистік қарутану(Криминалистическое оружиеведение) – криминалистік баллистикадан және суық қаруды зерттеуден құрылған, криминалистік техниканың саласы. Аталған бағыттардың әрқайсысы объектілердің өз шеңберін зерттеуді және соған сәйкес оларды анықтау, алу, зерттеу бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік қолжазбатану(Криминалистическое почерковедение) – криминалистік техникада құжаттарды криминалистік зерттеу саласының құрамдас бөлігі. Оның зерттеу объектісі жазбаларда және қолтаңбаларда бейнеленген адамның қолжазбасы болып, идентификациялық және идентификациялық емес міндеттерді шешу үшін адамның қолжазбасын зерттеу бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік жарылыстану(Криминалистическое взрывоведение) – криминалистік техниканың бағыты, оның зерттеу объектілері: жарылыс құрылғылары, жарылыс заттары, жарылыс іздері болады. Жарылыс құрылғыларын қолданумен байланысты объектілерді анықтау, бекіту, алу, зерттеу бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік одороголия(Криминалистическая одорология) – криминалистік техникадағы бағыт. Оның зерттеу объектісі иістік іздер болып табылады. Иістік іздерді анықтау, бекіт, алу, зерттеу бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік фотография(Криминалистическая фотография) – дәлелдемелерді зерттеуде және бекітуде пайдаланылатын ғылыми жағдайлар мен фотографиялық әдістемелердің жүйесі.

криминалистік фотография және бейнежазба(Криминалистическая фотграфия и видеозапись) – криминалистік техниканың саласы. Тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде қолданатын ережелердің және соларға негізделген түсіндеру тәсілдерінің әдістерін және түрлерінің жүйесін құрайды. Осы салада келесі бағыттар: бейнелеу және зерттеу түсіруі айқындалады.

криминалистік есеп(Криминалистический учет) – криминалистік техниканың саласы, криминалистік маңызы бар объектілерді немесе мәліметтерді бекіту, жүйелеу бойынша ғылыми негізделген жүйені білдіреді.

криминалистік ізтану(Криминалистическое следоведение) – криминалистік техниканың саласы, өзінде криминалистік трассологияны, материалдарды және заттарды криминалистік зерттеуді, криминалистік одорологияны, материалдарды және заттарды

криминалистік зерттеуді, криминалистік одорологияны және басқа бөлімдерін құрайды. Оның зерттеу объектілері кең мағынадағы қылмыстың іздері болады.

криминалистік габитоскопия(Криминалистическая габитоскопия) – криминалистік техниканың саласы. Адамның бейнесін зерттеп, адамның бейнесін суреттеу бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік трассология(Криминалистическая трассология) – криминалистік техниканың саласы болып табылатын, криминалистік этанудың құрамдас бөлігі. Трассологияда із пайда болудың механизмі, оның заңдылықтары зерттеліп, іздерді анықтау, бекіту, алу, зерттеу бойынша ұсынымдар дайындалады.

криминалистік баллистика(Криминалистическая баллистика) – криминалистік техниканың саласы болып табылатын криминалистік қарутанудың құрамдас бөлігі. К.б. атылатын қару–жаракты, оқ–дәріні, ату іздерін зерттеп, атылатын қару–жаракты қолданумен байланысты іздерді анықтау, алу, зерттеу, бойынша ұсынымдарды дайындайды.

криминалистік диагностика(Криминалистическая диагностика) – материалдық объектінің жаратылысын және күйін анықтау. Диагностикалық зерттеу жолымен, мысалы мынадай сұрақтарға жауап алуға болады: іздер қандай қолмен және қандай саусақпен қалдырылған? Құжатты химиялық реактивтер қолдану белгілері бар ма? Бояғыш зат құйылған құжаттың алғашқы жазылған мәтіні қандай болған? Қарудың бекіту құрылығында бөтен заттардың іздері бар ма? Зерттеуге түскен зат оқ ататын қару бола алады ма? және т.б. Криминалистік диагностиканы криминалистік идентификациядан ажырата білу керек. К.д. термині 1972 ж. В.А.Снетковпен ұсынылған.

кастет – қорғасыннан немесе темірден қолдың (саусақтардың) қалпына келетіндей етіп құйылған (жасалынған), ауыр соққы беру үшін арналған суық қару.

контратип – қарсы негативтен түссіз фотоматериалға түсіріліп жасалынған негатив немесе аралық позитив.

контратиптеу(Контратипирование) – негативте контрасты (қарама–қарсылық) күшейту үшін бір негативтен бірнеше контратип жасау әдісі. Құжаттарды зерттеуде, дактилоскопияда пайдаланады.

криминалистика – қылмыс механизмінің заңдылығы, қылмыс және оған қатысушылар туралы ақпараттың пайда болуы, дәлелдемелерді жинау, зерттеу, бағалау және пайдалану, осы заңдылықтарды түсініп оған сүйене отырып, қылмысты ашуды, тергеуді және алдын–алуды ғылыми қамтамасыз ететін арнайы әдістер мен тәсілдер туралы ілім.

криминалистік тактика(Криминалистическая тактика) – криминалистиканың бөлімі қылмысты жасауға мүмкіндік туғызатын жағдайларды анықтауға, дәлелдемелерді жинауға, зерттеуге бағытталған жеке тергеу әрекеттерінің тәсілдерін, алдын–ала және сот тергеулерін ұйымдастыру және жоспарлау жүргізетін адамдардың тәртібін анықтауға, ғылыми жағдайлар және оның негізінде оларды жетілдіруге негізделген ұсыныстар жүйесі. К.т. ғылыми жағдайларының жүйесі криминалистік болжау мен тергеуді жоспарлау туралы ілімге, тергеу ситуациясының түсінігіне, оны тергеу пайдасына пайдаланудың және бағалаудың қағидаларына, тактикалық қауіп пен тактикалық шешім түсінігіне, тергеушінің анықтама органдарымен қарым–қатынасының қағидаларына, арнайы білімдерді тергеу жүргізу кезінде пайдаланудың нысаны мен әдістеріне негізделеді. К.т орталық түйіні – тактикалық тәсілдер.

криминалистік техника(Криминалистическая техника) – криминалистиканың бөлімі, қылмысты ашуда және алдын–алуда басқа шараларды және де дәлелдемелерді жинау, зерттеу мен пайдалану үшін арналған ғылыми жағдайлар және оның негізінде жетілдірілген техникалық әдіс, тәсіл және тәсілдемеліктердің жүйесі. К.т. мына салаларға бөлінеді: криминалистік фотография, кинотүсіру және видеожазу; құжаттарды зерттеу; трассология (із туралы ілім); сот (криминалистік) баллистикасы; адамды сыртқы бейнесі бойынша теңдестіру (габитоскопия және габитология); криминалистік тіркеу; криминалистік одорология, криминалистік фоноскопия. К.т. ғылыми жағдайларының

түйіні криминалистік идентификация мен криминалистік диагностиканың теориясы болып табылады.

криминалистік әдістеме(Криминалистік методика) – қылмыстың жеке түрлерін тергеу әдістемесі, жеке теория – криминалистиканың бөлімі; қылмыстың алдын–алуға және оған тергеу жүргізуге және ұйымдастыруға ғылыми жағдайлар және оның негізінде оларды жетілдіруге негізделген ұсыныстар жүйесі. К.ә. жүйесіне жалпы ережелерінен басқа жеке криминалистік әдістемелер кіреді. К.ә. криминалистік техника мен криминалистік тактиканың қылмыстың нақты бір түрін тергеудегі міндеттеріне қарап біріктіретін криминалистиканың синтездік бөлімі. К.ә. ғылыми жағдайларының жүйесіне – қылмыстың криминалистік сипаттамасы, қылмысты тергеуді ұйымдастырудың жалпы қағидалары, қылмысты алдын алу және тергеу әдістемелерін құрау қағидалары кіреді.

кіші калибр(Малый калибр) – ұңғылы ату қаруының калибрі. Өлшемі 6,5 мм–ге дейін.

кәсіби этиканы сақтау(Соблюдение профессиональной этики) – сараптама жүргізу барысында, сондай–ақ сот–сараптама қызметінің өзге де аясында пайда болатын барлық жағдайларында сот сарапшысының жоғары әлеуметтік мәртебесіне лайықтылығы, сот сарапшысының «ғылымды бүркеншік ете отырып сот озбырлығына» қатыстылықты принципті түрде болдырмау.

кешенді зерттеу(Комплексное исследование) – 1. белгілі бір мамандықтың сарапшысы әр түрлі әдістерінің жиынтығын пайдалану арқылы жүргізетін сарапшылық зерттеуі; 2. бірыңғай мамандықтар шеңберінде әр түрлі әдістік мамандығы бар сарапшылардың жүргізетін сарапшылық зерттеуі.

кешенді сараптама(Комплексная экспертиза) – сот сараптамаларының әр тектері (түрлері) үшін сараптаманың алдына қойылған жақын, шектес сұрақтарды шешу үшін жүргізілетін және ол бір ғана білім саласы негізінде шешілмейтін сарапшылық зерттеу.

комиссиялық сараптама(Комиссионная экспертиза) – тергеушінің (соттың) қаулысы (ұйғарымы) бойынша бір немесе бірнеше мамандықтағы сарапшылар комиссиясының жүргізетін сарапшылық зерттеуі. Комиссиялық сараптама күрделі, соның ішінде көп объектілі және кешенді зерттеу жүргізу қажеттілігі жағдайында, сондай–ақ сарапшылық зерттеудің объективтілік дәрежесін көтеру мақсатында тағайындалады. Сарапшылық комиссияның мүшелері қойылған сұрақтар бойынша бірлескен қорытынды береді.

криминалистік құралдар мен әдістер(Криминалистические средства и методы) – сот зерттеуін жүзеге асыру үшін криминалистикамен әзірленетін арнаулы аппаратуралар, материалдар, құрал–саймандар, әрекет ету тәсілдері, ұсыныстар және т.б. шығу көзі, мазмұны, мақсаты және қолдану субъектісі бойынша ажыратылады.

криминалистік сараптама(Криминалистическая экспертиза) – адамды, жануарларды, көлік құралдарын, құрал–жабдықтарды, материалдарды, заттар мен бұйымдарды, олардағы немесе бүтіннің бөліктеріндегі бар із–көріністері бойынша теңдестіру, сондай–ақ теңдестірмеушілік сұрақтарды шешу мақсатында заттай дәлелдемелер мен басқадай іс материалдарын зерттеуде криминалистика деректері мен әдістерін пайдаланумен сипатталатын сараптамалардың тобы.

криминалистік теңдестіру теориясы(Теория криминалистической идентификации) – дәлелдеме алу мақсатында объектілерді теңдестірудің (айырудың) (негізінде, олардың көрінісі бойынша) принциптері, әдістері және құралдары туралы ілім.

криминалистік ұсыныстар(Криминалистические рекомендации) – техникалық тәсілдер мен әдістемелерге тергеу жүргізу кезінде таңдау мен қолдануға қатысты тәжірибе мен ғылыми негізделген және мақұлданған кеңестер.

кебу, тобастыру(Мумификация) – өліктің немесе оның жеке бөлшектерінің /табиғи немесе жасанды/ кебуі, тобастырылуы.

картечь – аңшы мылтығына арналып, қорғасыннан жасалған диаметрі 5,9 мм асатын кез–келген бытыра.

криминалистік коллекция(Криминалистическая коллекция) – жедел–іздістіру, идентификациялық және диагностикалық мақсатпен әртүрлі объектілерді, үлгілерді жинау /қару–жарақ, атыс құжаты, аяқ киім өкшесінің, қалам сиясының бөліктері/.

көлемді із(След объемный) – екі объектінің қатынасқа түсуі барысында пайда болады. Із қалдырушы объектінің әсерінен із қабылдаушы объект өзгеріске ұшырайды және осы кезде із қабылдаушы объектінің бедерімен сәйкес сипаттағы із қалады.

көлік құралдарының іздері(Следы транспортных средств) – протекторлардың, шонак борттарының сыртқы құрылысын бейнелейтін іздер, көлік құралын пайдалану үшін қолданылатын заттар. Бұл іздер бойынша бірқатар мән–жайлардың соның ішінде көлік құралының тобын, маркасын, моделін, жылдамдығын, қозғалыс бағытын, тасымалдаушы жүкті анықтауға, нақты көлік құралын идентификациялауға болады.

қару(Оружие) – тірі организмді және басқа да объектілерді қиратып, жоқ етуге пайдаланылатын арнайы қару есебінде жасалған құрылғы. Криминалистік тәжірибеде мұндай құрылғылар оқ ататын және атылмайтын/қылыш, найза/ қару болып екіге бөлінеді.

қараудың статикалық сатысы(Статическая стадия осмотра) – қараудың жұмыс жасау кезеңі шартты түрде статикалық және динамикалық сатыға бөлінеді. Қ.с.с. тергеуші қарау кезінде ештеңеге тиіспейді, заттарды табылған сол күйінде орнынан жылжытпай, бағдарлап, шолып және түйінді түсіріп, хаттамаға бекітеді.

қорғасыннан жасалған пластина(Свинцовая пластина) – ұрлық жасауға қолданылатын техникалық құрал.

қолжазудың еркін үлгілері(Свободные образцы почерка) – сараптама тағайындалып отырған адамның – қылмыстық іске еш қатысы жоқ, қылмыстық іс қозғалмай тұрып жазған қолжазуы.

қаумалап қоршау(Облава) – қылмыскерді ұстап алу үшін оның тұрғылықты не болуы мүмкін жерді қаумалап қоршауға алу.

қолжазудың эксперименталды үлгілері(Экспериментальные образцы почерка) – қолжазу үлгілерінің бір түрі. Тергеуші, сот – сараптама тағайындау кезінде қолжазу үлгілерін алады.

құпия – жасырын жер (Тайник) – іске маңызы бар заттар: қару – жарық, есірткі заттары және т.б. объектілерді арнайы құпия орын жасап тергеудегі іздестіру жұмыстарын қиындатады. Криминалистикада құпия жасырын орынды анықтауға арналған техникалық құрал-жабдықтармен жете-зерттелген әдіс-тәсілдер ұсынылады.

қылмыстың криминалистік сипаты (Криминалистическая характеристика преступления) – қылмысты ашуға бағытталған теориялық (ілім) зерттеу. Криминалистикаға маңызды қылмыс белгілері: қылмыскердің жеке басына, қылмыстың жасалу әдісі мен болу механизміне, қол сұғушылық затына және т.б. қылмыс элементтеріне жүйелі түрде түсінік беру.

қараудың динамикалық кезеңі (Динамическая стадия осмотра) – оқиға сатысы болған жердің жағдайын хаттамаға енгізгеннен /статикалық кезеңнен/ кейін әрбір объектіні, затты орнынан қозғалтып, жылжытып қарап тексеруге тура келеді. Бұл қараудың қорытынды кезеңі динамикалық деп аталады. Динамикалық зерттеу кезінде тергеуші, криминалист маман табылған объектілерді жеке-жеке қарау кезінде міндетті түрде заттай дәлелдемелермен жұмыс жасау тәртібін сақтауы қажет.

қоршау (Облава) – іздеуде жүрген адамды ұстау мақсатында, оның жүрген жерін қоршауға алу.

қылмысқа қол сұғушылықтың заты (Предмет преступного посягательства) – тергеу процесі бағытын анықтауға, болжаудың жылжыуына өте қажетті элемент.

ҚАЗУ (Подкоп) – қылмыс жасау мақсатымен күзетілетін бөгетке, объектіге кіру және жасырын шығу тәсілі.

құжаттағы жазуды қалпына келтіру (Восстановление записей в документе) – құжаттарды техникокриминалистік зерттеу мәселелерінің бірі. Құжаттағы жазуды қайтадан қалпына келтіруге – көрінбейтін, сызылған, өшірілген, химиялық реактивтер

қолданып қырып тазаланған, сия, бояу, және т.б. жазылған жазбаларды анықтау жатады. Құжаттағы жазуды қайтадан қалпына келтіруде кеңінен қолданылатын әдістер: әртүрлі спектрлік талдау, диффузиялық-көшірме, физика-химиялық және т.б. әдістер.

қолжазудың қалыптасқандығы (Выработанность почерка) – адамның қолжазу қимылының дағдысын және жазу техникасын меңгеру деңгейін сипаттайтын жалпы белгі. Қолжазудың қалыптасу түрлері: төмен, орта, жоғары деңгейде болады. Қолжазудың жоғары деңгейдің қалыптасуы үшін ұзақ уақыт жаттығу шараларын жүргізу қажет.

қағаз қабығының жұқаруы (Утоньшение слоя бумаги) – тазарту арқылы жартылай қолдан жасау әдістерінің біріне тән бергілердің бірі.

қараудың фронталды тәсілі (Фронтальный прием осмотра) – ашық кеңістікте немесе үлкен тұрғын жайларда қолданып, мұнда кеңістіктің немесе тұрғын жайдың бір шетінен екіншісіне сызықтық бойынша жылжып, секторды (учаске, квадрат) бірінен соң бірін зерттеп, бір қозғалыс бетінен екіншісіне өту арқылы жүргізіледі.

құжат бөліктерін ауыстыру (Замена частей документа) – бірнеше парақтардан құралған құжаттарды (төлқұжат, инвентаризациялық кітаптар және т.б.) жартылай қолдан жасау әдістерінің бірі. Қағаздарды ауыстырудың белгілері: беттердің нумерациясындағы әртүрлі сериялар, нөмерлер, қағаздар, сызықтардың бояулары, жазбалар, тесу іздері және т.б. болады.

құжаттарды криминалистік зерттеу (Криминалистическое исследование документов) – криминалистік техниканың саласы, жазба құжаттарды және оларды жасаумен, қолдан жасаумен байланысты мән-жайларды зерттейді. Құжаттарды криминалистік зерттеу қолжазбатанудан, автортанудан және құжаттарды техникокриминалистік зерттеуден тұрады. Олардың әрқайсысы объектілердің шеңберіне және шешетін міндеттерге байланысты.

қалыптық салмақ (Слепочная масса) – оқиға болған жерді қарау, тінту, заттарды қарау кезінде табылған көлемді іздерді бекіту және олардың ғылыми-техникалық қуралы. Криминалистік техникада келесі әр түрлі қалыптық салмақтар – гипс, латекс, смэласт, стиракрил, альгеласт, «к» пастасы, СКТН-1 пастасы және т.б. бар.

қылмыстың тәсілі (Способ преступления) – криминалистік сипаттаманың ең маңызды элементтерінің бірі. Қылмыскердің қылмысты жасауға дейінгі және кейінгі объективті және субъективті айқындалған жүріс-тұрыс жүйесі. Сырттан із қалдыру арқылы қылмысты ашу және тергеу үшін маңызды мәнөжайларды анықтауға мүмкіндік береді. Қылмыстың тәсілі жинақтаушы түсінік ретінде өзінде келесі элементтерді: дайындау тәсілін, қылмыстың іздерін жасыру тәсілін жинақтауы мүмкін.

қылмысты жасау тәсілі (Способ совершения преступления) – криминалистік сипаттама элементі, қылмыс тәсілінің орталық буыны. Қылмыстың объективтік жағында әрқашанда тәуелсіз орын алады. Оның информациялық маңыздылығы қылмыскердің әрекеттерінен тыс көрініс табуда түйінделеді. Қылмыс жасаудың типтік тәсілін білу, тез және дұрыс қылмысты ашудың оптималды тәсілін таңдау, тактикалық тұрғыда дұрыс тергеу әрекеттерін жүргізуде көрінеді. Мысалы: ұрлық, кісі өлтіру кезінде оқиға болған жерді қарау, бөтеннің тапсырылған мүлкін иелену кезінде жауап алу және т.б.

қосымша дактилоформула (Дополнительная дактилоформула) – он саусақты дактилоскопиялық картотекада негізгі бөлікпен қолданады. Дактилоскопиялық формулада барлық папиллярлық өрнектер типтерінің қандай қолдың саусақтарының фалангаларына да болғанына байланысты қолданады. Оң қол өрнектерінің берілгендері алымында, сол қолдың берілгендері бөлімінде қойылады.

қылмыстық топ (Преступная группа) – алдын ала бірлескен қызмет үшін біріккен тұлғалардан тұратын, оның қатысушылары арасында оны құру, басқару және қылмыстарды тікелей жасау бойынша функциялары ажыратылған тұрақты бірлестік.

қылмыстық қауымдастық (Преступное сообщество) – бірлескен қылмыстық қызмет үшін қурылған, оның қатысушылары арасында ауыр қылмыстарды жасау бойынша функциялары бөлінген тұрақты бірлестік.

құжаттарды техникалық-криминалистік зерттеу (Технико-криминалистическое исследование документов) – жаратылыстану-техникалық ғылымдардан алынып криминалистикамен дайындалатын, ережелердің жүйесін құрайтын криминалистік техниканың саласы. Қ.т.к.з-дегі диагностикалық және идентификациялық міндеттер: дайындау тәсілі, құжаттың мазмұнын өзгерту тәсілі, көрінбейтін, өзгертілмеген жазбаларды анықтау және т.б. Қ.т.к.з-нің объектілері: реквизиттер, құжаттың материалдары, құжаттық бланк, мәтін, оттискі дайындау үшін қоданылатын тактикалық құралдар.

қол жазудың өзгеріске ұшырауы, өзгермелілігі (Изменение почерка) – қол жазудың белгілерінің өзгеруі, басқа адамның қол жазуына еліктетіп, сол сияқты етіп орындау. Қол жазуды әдейі өзгерту, жазған адамды идентификациялауды қиындату үшін істеледі.

құжат (Документ) – заттай дәлелдеме ғана емес, істің мән-жайлары үшін маңызы бар ақпаратты тасымалдаушы болып саналады. Құжаттың заттай дәлелдеме ретіндегі түсінігіне, әдеттегі ақпарат тасымалдаушылары – қағаз, диск ғана емес. Сондай – ақ кез – келген құралдар: балғары, фанера, пластика және басқалары кіреді.

құсыни жазу (Каллиграфия) хат жазудың әдемі өнері. Криминалистикада 18 ғасырдың соңынан 19 ғасырдың басынан бастап қылмыстық істерді тергеуде құжаттарды зерттеуде каллиграфиялық әдістер пайдаланады. Сот отырысында қолжазбаларды зерттеу қажет болған кезде оған мұғалемдерді, таза жазудың ұстаздарды шақырып қолжазбаларды, қол таңбаларды тексерген.

қатпарлану (Наслоение) – трассологияда, іздердің қалыптасу процесіне байланысты бір объектінің материалдарын із қабылдаушы объектінің үстіңгі бетін алып беру.

құлып (Замок) – шкафтарды, сейфтерді, жәшіктерді үй – жайды және басқа да объектілерді бекетіп тастау үшін арналған құралғы. Криминалистикада трассология сараптамасын бір түрі – Қ. зертеудің мағынасы өте зор. Қ-ты бірнеше негізде топтастырылады, мыс.: объектіге бекеткіш тәсілі бойынша; атқаратын міндеті бойынша; механизмнің жүйесі бойынша және т.б. Қылмыскерлер Қ. ашудың (бұзудың) әр түрлі тәсілдерін пайдаланады. Қ. ашуды (бұзудың) тәсілдерін зерттеу идентификациялау мақсатында пайдаланылады.

қорғаныш сетка (тор сызық) (Защитная сетка) – құжаттар жасайтын қағазға фабрикалық тәсілмен түсірілетін жіңішке сызықтардың тұратын күрделі өрнек түрінде құжаттарды жалған жасаудан қорғайтын арнайы әдіс.

қол қоюдың өзгеріске ұшырауы (Изменение подписи) - әдейлеп (автордың өзі арамдық оймен) және әдейі істелмеген (білгілі уақыт өткеннен кейін және де «жаңылыстыру факторлерінен») пайда болатын) болып ажаратылады.

қолжазудың өзгеріске ұшырауы (Изменение почерка) – қолжазу белгілерінің өзгеруі, басқа адамның қол жазуына еліктеп сол сияқты орындау. Қолжазуды әдейі өзгерту, жазған адамды идентификациялауды қиындату мақсатында жасалады.

қосып жазу (Дописка) – құжаттағы бос орындарға жаңа жазулар немесе жеке штрихтар енгізу арқылы құжаттың алғашқы мазмұнын тәсілі.

қайталама сараптама (Повторная экспертиза) – бастапқы сараптаманың қорытындысымен дәлелді түрде келіспеген кезде, егер сарапшы тұжырымының (қорытындысының) дұрыстығына күмән келтірілсе, соның ішінде оның негізсіз болғандығынан немесе сараптаманытағайындау мен жүргізуде елеулі іс жүргізу қателектері болған кезде сол объектілерді зерттеу, сол сұрақтарды шешу үшін жүргізілетін сараптама.

қорытынды берудің мүмкін еместігі (Невозможность дать заключение) – сарапшының алдына қойылған сұрақ оның құзыретіне жатпаған, не болмаса, зерттеуге берілген материалдар зерттеу үшін жарамсыз (жеткіліксіз) не сұрақты шешудің әдістемесі жасалмаған жағдайларда беріледі.

қосымша сараптама (Дополнительная экспертиза) – бастапқы сараптама тұжырымының жеткілікті анық емес немесе сарапшының алдына қойылған сұрақтардың толық

шешілмеуі, сондай – ақ алдыңғы сарапшылық зерттеуге байланысты қосымша сұрақтар қою қажеттілегі болған жағдайларда жүргізіледі. Мына мақсатта жүргізіледі: бастапқы сараптаманың зерттеген объектілерін қайта зерттеу арқылы жаңа сұрақтарды шешу үшін: қосымша материалдар алдыру арқылы бастапқы сараптамады шешілмеген сұрақтарды шешу үшін.

құжаттардың сот сараптамасы (Судебная экспертиза документов) – криминалистикалық сараптамалардың кеңінен тараған түрі. Оның тақырыбы құжаттарды дайындаумен, олардың мазмұнын өзгертумен, мәтіндер мен өзге де белгілердің оқылуын қиындататын жағдайлардың пайда болуымен байланысты және заңда белгілердің оқылуын қиындататын жағдайлардың пайда болуымен байланысты және заңда белгіленген тәртіппен құжаттарды техникалық – криминалистік зерттеу саласындағы арнаулы танымдар негізінде анықталатын фактілерден тұрады. Құжаттардың техникалық – криминалистік мәні - әр қилы заттар, онда тілдік таңбалар мен адамның ойы, оқиғалар мен фактілер басылған, құжаттардың материалдары – тілдік таңбалардың басылу (белгілеу) заттары мен аспаптары, оның мазмұны – белгілі бір заңдық зардаптары бар жағдаяттар туралы мәліметтер.

құжаттарды сот-техникалық зерттеу (Судебно-техническое исследование документов) – криминалистиканың, сондай-ақ жаратылыстану мен техникалық ғылымдардың деректеріне негізделген сарапшылық білімнің саласы. Құжаттарды дайындау немесе олардың мазмұнына өзгерістер енгізу жағдаяттарына қатысты деректері бар материалдар зерттеледі.

қолжазудың өзгеріске ұшырауы, өзгермелігі (Вариационность почерка) – қолжазуды орындау шартына бейімделумен байланысты субъектінің тұрақты қолжазу түрін өзгертуі.

люминесценция. Люминесценттік талдау арқылы әр түрлі құрамнан тұратын заттарды дифференциялауға /бөліп жазуға/, көзге көрінбейтін жазбаларды оқуға, кейбір заттардағы өте ұсақ дақтарды көруге болады. Криминалистік лабораторияда осындай айғақ заттарды ультракүлгін сәулеледе зерттеу үшін әртүрлі кварцтық шамдар /УО-1, ОМ-8, ЛюМ-1/ пайдаланады.

Ультракүлгін сәулелер /400-ден – 200-ге дейінгі нм/ криминалистикада көзге көрінбейтін көріністерді салқын сәулемен әсер етіп қозғау /люминесценциялау/ арқылы көріп анықтау үшін пайдаланады. Ультрасәулелер арқылы зерттеу нәтижесін арнаулы құралдарды /электронды оптикалық өзгерткіш, не флуориметр/ пайдаланып көзбен көріп оны бекіту үшін фотосуретке түсіріп алуға болады.

локалды із (След локальный) – байланысқа түсу кезіндегі объектілердің маңында пайда болатын із.

мәйітті әрлеу (Туалет трупа) – мәйіт табылған кезде, жеке басын анықтау шаралары жүргізіледі. Егер, танытуға көрсету немесе таныту үшін суретке түсірер алдында мәйіттің бет-әлпеті адам көргісіз қалыпта болса, ол сот-медициналық дәрігермен мәйіттің беті әрленіп қалпына келтіріледі.

мақсатқа алынған объект (Целевой объект) – бақылау жүргізілетін объект.

мәйіттік құбылыстар (Трупные явления) – мәйіт табылған кезде, мәйітте пайда болған алғашқы құбылыстар анықталады. Мәйіттік құбылыстарға: мәйіттің сууы, мәйіттік дақтар, мәйіттің сіресуі, мәйіттің кебуі, мумификация жатады.

маситану, масайрау (Опьянение) – алкогольдік ішімдіктің әсерінен адамның психикасының бұзылуы және осыған байланысты пайда болған патологиялық жағдай. Бұл патологиялық жағдай ойдың бұлғырттануы, галлюцинаторлы лағу, психомоторлы қозу, алаңдап қорқу эффектілерімен сипатталады. Мұндай жағдайда сонымен қатар зейіннің бұлыңғыр боп, ойдың күнгірттенуі байқалады. Осындай патологиялық масайрауда адам өз әрекетіне есеп бере алмауы мүмкін деп санауға болады. Сондықтан қаралып отырған жағдай психиатриялық экспертиза тағайындауға негіз бола алады.

монодактилоскопия – дактилоскопияның бір бөлімі. Монодактилоскопиялық тіркеуде қолдың бір саусағының папиллярлы өрнек белгілері пайдаланылады /қолданылады/.

мәйіт табылған кездегі жатқан жері (Ложе трупа) – мәйіттің киімін қарап біткен соң және мәйіттің позасын бекіткеннен кейін зерттеледі.

материалдарды, заттарды криминалистік зерттеу (Криминалистическое исследование материалов, веществ) – криминалистік техникадағы бағыт. Әр түрлі объектілерді, қылмыстың іздерін, боялған беттерді, талшық материалдарын, топырақты және т.б. анықтау, алу, бекіту, зерттеу бойынша ұсынымдар дайындайды.

материалды бекітілген бейне бойынша идентификациялау (Идентификация по материально-фиксированному отображению) – криминалистік идентификация түрлерінің бірі. Із қабылдаушы объектіде қалдырылған із бойыншаөіз түсіруші объектіні идентификациялау. Атылған оқтағы қалған – ойық, тетік /белгілер/ бойынша тапаншаны идентификациялау.

масштабты фототүсірілім (Масштабная фотосъемка) – объектілерді олармен бір жазықтықта орналасқан масштабпен фотосуретке детальды түсіру. Түсірілген фотосурет бойынша объектілердің өлшемін анықтауға мүмкіндік береді.

микроіз (Микрослед) – криминалистикада із қалыптастырушы объектінің рельефінің үзіндісінің кескіні. М. зерттеумен микротрассология айналысады.

микротрассология (Микротрассология) – микробөлшектер мен микроіздерді зерттеудің әдіс және құралдарын оқып білетін трассологияның бөлімі.

микробөлшектер (Микрочастица) – жан көзбен көріп, нысаны мен өлшемін анықтау мүкін емес, көріп тануға болатын материалдық объект. Белгілі ереже бойынша оның өлшемі 2 мм-ден аспауы керек.

механогомия – адамның денесінің, оның киімнің, аяқ киімнің қасиеттерін бейнелеп көрсететін, іздерді кешенді оқып білетін, трассологияның бөлшегі.

механоскопия – бұзу қаруларының, құрал-саймандар мен механизмдердің іздерін оқып білетін, трассологияның бір бөлігі.

микрообъектілер (Микрообъекты) – өлшемдері 2 мм-ден аспайтын, жай көзбен көргенде көрінбейтін немесе нашар көрінетін объектілер. Микроіздер, микробөлшектер және микромөлшерлі заттар болып ажыратылады.

микроскопиялық зерттеу әдісі (микроскопические методы исследования) – микроскоптың көмегімен микрообъектілерді зерттеу. М.з.ә. сараптық тәжірибеде қолданылады.

машинкамен қосып жазу (Допечатка) – бос орындарға – жолдардың, сөздердің, бөлекше белгілер аралығына жаңа белгілер еңгізу арқылы машинкамен басылған құжатты өзгерту тәсілі.

морфологиялық белгілер (Морфологические признаки) – объектінің ішкі және сыртқы құрылысын көрсететін белгілер (мыс., қол папиллярлы өрнектерінің белгілері). М.б. көбінесе сараптамалық зерттеулерде пайдалынады.

маман (Специалист) – тергеуге және сот әрекеттеріне маман ретінде қатысу үшін іске мүдделі емес, дәлелерді жинауда, зерттеуде және бағалауда, сондай-ақ техникалық құралдарды қолдануда жәрдем көрсету үшін қажетті арнаулы білімі бар адам.

материалдарды сараптамаға дайындау (Подготовка материалов для экспертизы) – сарапшылық зерттеу объектілері – сараптама жүргізуге қажетті материалдарды (заттай дәлеледемелер, үлгілер, алғашқы мәліметтер) жинау, дайындау және рәсімдеу бойынша іс жүргізу мен техникалық әрекеттердің жүйесі.

найза (Штык ; пол. sztych кесілген) – автомат, винтовка ұңғысының ауызғы жағына жалғастырып жасаған кесетін, жаныштайтын суық қару. Найзаның түрлері: қырлы, сүйір, ажаратылмайтын және найза пышақ.

нақты бір қылмысты тергеуді жоспарлау (Планирование расследования конкретного преступления) – тергеу жоспарлауының негізгі түрі. Жоспарлау үстінде тергеушінің міндетті түрде ескеретін шартты принциптері: жоспардың индивидуалдығы, нақтылығы, серпінділігі, жоспарланған шаралардың іске асу айқындылығы, заңдылығы және

қолайлылығы. Жоспарда қолданатын шаралар ғана қарастырылып қоймай, сонымен қатар істі нақты орындау мерзімінде қарастырылуы қажет.

Бригадалық тергеу әдісі кезінде құрама жоспар құрылады және әрбір тергеуші үшін жеке жоспар құрылады.

ойдағы бейне бойынша идентификациялау (Идентификация по мысленному образу) – криминалистік идентификацияның бір түрі. Ойдағы бейне бойынша идентификациялау мәні, кей жағдайда бір объект немесе субъект бар, белгілерде бар, ал екінші объектінің, субъектінің белгілері де жоқ. Ол тек қана ойда. Сондықтан да ойындағы белгі бойынша нақты сол объекте соны анықтау, көзбен көріп салыстыру. Мыс: қылмыскерлердің бетәлпетін жәбірленуші ойында сақтап қалады, кейіннен көзбен көріп нақты сол қылмыскер ме, жоқпа соны сәйкестендіреді.